

Kyrkje, kunst og forkynning

Stundom kan ein bli forundra over kor därleg kyrkjelyden kjenner til sitt eige bygg. Kyrkjefolket kan ha sett på ei altertavle i fleire tiår utan at prestane nokon gong har referert til henne i sine preiker, og han eller ho har heller ikkje knytt an til arkitekturen eller annan kunst i kyrkja. Eg tenkjer at det kan ha samanheng med vektlegginga av ordet i den lutherske tradisjonen. Vi lutheranarar har eit ambivalent forhold til kyrkjearkitekturen og kyrkjekunsten.

”Gudstenestene kan vi feire kvar som helst!” får eg ofte høyre når eg snakkar med prestar om kor viktige kyrkjebygga våre er. Og det er sant. Luther har sjølv sagt rett når han skriv: ”Men eg trur at ein veit godt at Guds hus kallar vi den staden der Herren bur, og at han bur der Ordet hans er, anten det er på markene, i kyrkjene eller på havet.”

Samstundes blir slutninga feil. For ”kvar som helst” finns ikkje. Vi menneske er kroppar, og det vil seie at vi alltid er ein stad. Gudstenesta finn alltid stad ein bestemt stad, der vi oppheld oss. Denne gudstenestestaden deltar i liturgien og medverkar i gudstenesta. Kyrkjebygga våre er reist, utforma og utsmykka for å gjere nettopp det.

I denne utgåva av Nytt norsk kyrkjeblad vil vi rette søkelyset mot samspelet mellom bygg, utsmykking og forkynning. Kan prestar og andre tilsette i kyrkja i større grad innlemme kunsten og arkitekturen i forkynninga? No er det slik at både arkitektur og kunst kommuniserer gjennom sitt eige medium, så det er ikkje naudsynt av den grunn. Men det kunne vere med på å gjere oss meir medvitne om den store rikdomen av gudserfaringar som kunsten tilfører liturgien.

Gudstenesteliturgien er eit møte mellom Gud og menneske. Kyrkjebygget med si utsmykking deltar i denne liturgien med erfaringar som ordets liturgi ikkje alltid fangar opp. Orda kan til dømes dreie seg om synd og tilgjeving, medan bygget insisterer på naturens plass i gudsforholdet.

"Det gjeld ikkje mi kyrkje", hører vi ofte. Ho har ingen interessant kunst eller spanande arkitektur. Og det kan hende, men like fullt deltar ho i liturgien med det ho har, og det kan løftast fram.

Kyrkjeklokkena til dømes, dei har spelt og spelar ei større rolle i liturgi og nærmiljø enn mange ofte tenkjer over. Henning Andersen skriv om kyrkjeklokkenes historie og om korleis dei kan vere våre pulsslag.

Leonora O. Bergsjø tar for seg trusopplæring i ei «ikke så finkirke». Korleis kan ein dra på oppdagingsferd i kyrkerommets teologi, først og fremst ved bruk av sansane og den estetiske erfaringa?

Nokre stadar er kunsten i kyrkja riktig nok slik at ein skulle ønskje den ikkje var der. Den kommuniserer ting som kan vere i konflikt med forkynninga. Geir Hellemo skriv om bildets forbanning. Burde vi kanskje hatt ein ny biletstorm i kyrkjene våre?

Svein Aage Christoffersen er meir opptatt av korleis kunsten i kyrkjene våre er til velsigning. «Bilder er en menneskelig uttrykksform, og dermed også en kristen uttrykksform». Dei gir oss fortolkningsrom som vi så absolutt treng i kyrkja.

Alle kyrkjebygg må ta stilling til det naturlege lyset. Sola går sin gang over himmelen, været skiftar, døgnet og året har sine tider. Korleis kan lyset i kyrkjene våre medverke i liturgien og delta i forkynninga? Dette skriv underteikna om.

Stundom treng vi noko som får oss til å sperre auga opp, slik at vi ser orda og handlingane i liturgien på nyt. Oddbjørn

Sørmoen lar oss få møte nokre eksempel frå Venezia, der ny kunst blir tatt inn i kyrkjene i samband med Biennalen.

Bente Lavold presenterer Nasjonalbibliotekets utstilling, *Bli lys!* Der kan ein sjå skapingssoga slik ho er framstilt i biblar frå reformasjonstida.

På TF vil vi i åra som kjem arbeide vidare med det vi kan kalle kyrkjeromspedagogikk eller kyrkjerommets teologi. Denne utgåva av NNK er ei oppmoding til å jobbe med dette lokalt også.

Dei fleste tekstgjennomgangane i dette heftet søker å involvere kunst eller arkitektur i arbeidet med preikteksten. Og bokmeldingar har vi også med.

*Margunn Sandal
nummerredaktør
Sokneprest ph.d. Frogner menighet, Oslo
ms952@kirken.no*

Rettelse

I forrige nummer bidro Andreas Aarflot med teksten *Frihet under ansvar*.

Vi oppgir alltid skribentenes epostadresser, men Aarflots epostadresse ble dessverre gjengitt feil.
Vi beklager dette.

Andreas Aarflot sin riktige epostadresse er denne:

andraarf@online.no

Vil du bli vikar?

Vil du være prestevikar
eller organistvikar?

Registrer deg gratis på
kirkevikar.no

 kirkevikar.no

- Effektiv vikarkontakt

Magasin

Bildets velsignelse

John Drury er en anglikansk prest og forfatter som i mange år var *Dean* ved *Christ Church* i Oxford. En av hans embetsplikter som *Dean* var å holde prekenen Første juledag. Det fjerde året han satte seg ned for å forberede juledagspreken, ble han mer og mer deprimert etter hvert som manuskriptet ble fylt opp med bare så alt for velkjente og så alt for teologisk korrekte setninger. Prekenen var ikke akkurat noen gave til de menneskene som kom for å feire og glede seg over julefesten. Julen er en feiring av ordet som ble kjød, men Drurys ord ble ikke kjød i hans manuskript.

Nå hadde Drury fra tid til annen også forelest om kristen kunst ved *Christ Church College*, og, innrømmer han, i disse kursene hadde han gleddet seg over den friheten de gav fra den endeløse kjeklingen om hva som er fakta og hva som er fiksjon i Det nye testamentes evangelier. Når han for eksempel tok for seg et av Rafaels bilder av den korsfestede, var det ingen som trodde at bildet kom med ny informasjon om det som faktisk skjedde utenfor Jerusalem for snart to tusen år siden. Rafaels omgang med teksten er ikke historisk-kritisk, men poetisk.

Inspirert av disse forelesningene om kristen kunst, valgte Drury et originalt grep for sin fjerde juledagspreken. Da menigheten kom til kirken fikk de utdelt et postkort med Poussins bilde av *Hyrdenes tilbedelse*. Prekenen besto så i en analyse av bildet, av form og innhold. Bildet var Drurys gave til menigheten, og gaven ble pakket opp på prekestolen. «This went down well», skriver Drury, og vi får tro ham på hans ord, for han gjentok eksperimentet flere ganger med andre postkort.

Drurys prekenprosjekt og forelesninger munnet etter hvert ut i en bok med tittelen *Painting the Word. Christian Pictures and*

their Meanings (Yale UP 1999). Vi skal ikke gå nærmere inn på denne boken her, men la det være sagt at boken ikke er en prekensamling, men nettopp det undertittelen sier, altså et forsøk på å finne fram til meningen i et utvalg kristne bilder i *National Gallery* i London. Den er godt fundert både kunsthistorisk og teologisk, og dessuten lettlest, så den kan trygt anbefales som en innføringsbok, selv om den også er en smule tradisjonell.

Drurys bok lar vi altså ligge. Men to refleksjoner som han kommer med i forlengelse av fortellingen om Første juledagspreken skal vi ta med oss. Begge er knyttet til et sentralt spørsmål i forbindelse med Drurys prekeneksperiment: Hvorfor fungerte det? Eller som Drury selv formulerer det: Hva var det egentlig som skjedde i kirken denne Første juledagsgudstjenesten?

Det første Drury peker på, er det faktum at det som skjedde, skjedde i en kirke, dvs. at bildet ble ført tilbake igjen til sin opprinnelige, i vid forstand religiøse, kontekst. Bildet fikk tilbake sin funksjon som et religiøst bilde knyttet til mottagernes religiøse liv og praksis. Den funksjonen kan et religiøst bilde også ha i et museum, selvfølgelig. Betraktingen avhenger av betrakteren. Men i kirken blir den opprinnelige konteksten, og dermed også den opprinnelige betraktningsmåten, tydelig. Drury peker på at nettopp fordi han er prest, har han en personlig, omfattende erfaring nettopp med den religiøse konteksten der bildet hører hjemme. Sagt på en annen, og litt mer tilspisset, måtte så ber Drury ikke om unnskyldning fordi han skriver om bilder uten å være kunsthistoriker. Han peker tvert imot på det fortinn han har som prest, når Poussins bilde føres tilbake til sin opprinnelige kontekst. Bildet kommer på sett og vis hjem igjen, til Drurys hjemmebane.

Det andre, som vi allerede har vært inne på, er at Drury ved hjelp av Poussins bilde vrir seg ut av den historisk-kritiske lesemåtens grep. Dermed kan han erstatte en lesemåte som er litt blodfattig religiøst sett, med en som åpner for et rikere religiøst liv.

Så lar vi Drury ligge, og spør om bildet også kan ha et fortinn under andre synsvinkler enn de Drury fremhever. Det første er det helt elementære, at bildene appellerer til en annen sans en ordet. Bildene appellerer til øynene, ikke ørene. Og vi forstår og reagerer raskere med øynene enn med ørene. Derfor kan et bilde treffe oss og «sette oss ut» i samme øyeblikk som vi trer inn i en kirke, eller omvendt, sette oss inn i sin verden, på et øyeblikk. Det henger ikke bare sammen med at bildet henvender seg til synssansen, men det henger også sammen med at bildet kan kondensere en tematikk, ja faktisk en helt virkelighetsoppfatning, på en måte som snur opp ned på oss og vår oppfatning av verden. I dag har vi mange eksempler på dokumentariske bilder som virker slik. Bildet av en liten gutt som ble skylt opp på stranden nær Bodrum i Tyrkia, endret for mange holdningen til flyktningestrømmen fra sør.

Bilder kan utløse en umiddelbar reaksjon. Vi forstår umiddelbart hva vi ser. Men bildene kan også la forståelsen få tid. Når vi ser på et bilde, kan vi ta oss tid til å dvele ved detaljene og gå tilbake til bestemte elementer gang etter gang. Vi kan følge vår egen logikk når vi beveger oss rundt i et bilde på denne måten, og vi kan la enkelhetene belyses av helheten, og omvendt, straks og med en gang. Vi behøver ikke vente til bildet er ferdig, på samme måte som vi må vente til en preken er ferdig. Bildet gir oss kort sagt en frihet som prekenen ikke gir oss, fordi vi hele tiden må følge tankegangen i det predikanten sier. På den måten inviterer bildet oss inn som aktive deltagere i en fortolkningsprosess, og lar oss ikke bare være tilhørere.

Drurys Poussin-«stunt» var på sett og vis «fake», for å vidt som det ikke var Poussins eget bilde menigheten fikk se, men et postkort med et bilde av bildet. Drurys utlegning av bildet styrte også menighetens oppfatning av det, på samme måte som prekenen styrer tekstutstillingen for menigheten. Viktigst er det likevel at bildet ikke befant seg fysisk i kirkerommet. Bildet «tok» ikke rom, slik virkelige bilder gjør. Og slik må det kanskje være, når et bilde skal brukes i en preken. Men holder vi oss til bildet som en virkelig gjenstand i rommet, er bildet ikke bare nærværende i en rent fysisk forstand. Det kan også gjøre

betrakteren nærværende. Et bilde kan treffe oss slik at vi får en sitrende fornemmelse av at det er vi, at det er jeg her og nå, som står foran dette bildet i dette rommet. Bildets nærvær gjør betrakteren nærværende.

Bilder kan også skape sammenhenger der ord, *in casu* den eksegetiske tekstfortolkningen, har en tendens til å splitte opp og skille fra hverandre. Bildene kan knytte sammen tekster som vi ikke umiddelbart tenker henger sammen. En kunstner som har en sterk sans for slike sammenhenger er den danske kunstneren Peter Brandes, som blant annet har utsmykket Nordlyskatedralen i Alta.

Et enkelt eksempel på hvordan Brandes kan knytte tekster sammen på nye måter, er det gylne alteret som han har laget til kirken i Nørre Nissum, ved Limfjorden i Danmark. Der har han omkranset to bilderuter om Jesus som gikk på vannet, og Peter som ikke gjorde det, med vår dåp på den ene siden og Jesu dåp på den andre. Plutselig ser vi, eller ser i alle fall jeg, en sammenheng som jeg ikke har sett før, og jeg tenker at kanskje er det mer spennende – og saksvarende – å preke over teksten om Jesus som gikk på vannet som en dåpstekst, enn å vikle seg inn i ørkesløse overveielser om hvorvidt han virkelig gikk på vannet eller ikke. At dåpen er en dåp til Kristi død og oppstandelse, det er ikke et historisk faktum. Det kan vi bare tro.

Et annet eksempel på sammenknytningen av forskjellige tekster i ett enkelt bilde, er det alterbordet Brandes har laget til kirken i Silkeborg (fig 1). Krusifikset på alteret er eldre, men alterbordet er altså nytt. Frontalt har det fått et bilde av Jesus som bærer korset, Jesus korsbæreren, på veien til Golgata. Men samtidig blir korset til en sau. Det er Jesus som den gode hyrde. Jesus korsbæreren er også den gode hyrde, som har lett etter og funnet den ene sauens som ble borte – meg. På vei til Golgata er han den gode hyrde, og som den gode hyrde er han på vei til Golgata. Han bærer oss, han bærer meg.

Fig. 1

Fotograf: Svein Aage Christoffersen

Fig. 2

Fotograf: Svein Aage Christoffersen

Et enda mer slående eksempel på sammenknytningen av tekst og menighet, er alterringen, eller knefallet, som Brandes også har laget. Knefallet er femkantet, og Brandes har fylt det med motiver fra Getsemane. I det feltet som er vendt rett mot menigheten, ser vi Jesus som kneler i bønn i Getsemane hage (fig 2.). Når du kneler ved denne alterringen, kneler Jesus sammen med deg, han som nettopp i Getsemane kjente den samme angstens og frykten for fremtiden som du kan kjenne på. Med et enkelt bilde åpner Brandes på denne måten for en helt ny innfallsvinkel til spørsmålet om Jesu realpresens i nattverden. Jesus er nærværende idet han kneler sammen med deg og deler din bønn.

Det blir selvfølgelig feil, hvis vi spiller ut ord og bilder mot hverandre. Bilder trenger også ord, selvfølgelig. Brandes har også lagt inn to ord i bildet på alterbordet i Silkeborg kirke: «Nåden alene». Men ord trenger også bilder. Derfor skaper de også bilder, som, hvis de ikke henger på veggen eller over alteret, blir til inne i vårt hode. Vi danner oss alltid bilder, og de bildene vi lager oss selv kan i like høy grad være tidsbetingede og fungere som tvangstrøye for fantasien, som de bildene andre lager for oss. Bilder er en menneskelig uttrykksform, og dermed også en kristen uttrykksform. Vi skal ikke bare tenke på bilder som «bilder». Også bygninger, kirker, er bilder som holder ting sammen og forteller en historie på sin måte, ved å holde ting sammen. Uten slike uttrykk, bilder, bygninger, rom, alterbord og altertavler, blir kristendommen uttrykksløs.

Bildene gir oss ikke nødvendigvis svarene. Men de skaper et rom der vårt eget liv og kristendommen kan fortolkes i en gjensidig vekselvirkning. Bilder er fortolkningsrom, derfor trenger vi bilder, i vid forstand, for å kunne forstå oss selv og den kristendommen vi er innfelt i.

*Svein Aage Christoffersen
Professor emeritus i systematisk teologi, TF, UiO
s.a.christoffersen@teologi.uio.no*

Bildets forbannelse

Jeg tenker at de bildene vi lager oss, på lerret eller i et annet materiale, de er en slags avtrykk av de bildene som har blitt til i hodene våre. Når Cézanne maler Mont Sainte-Victoire, er det sitt indre bilde av selve fjellet som han fester til lerretet. Han viser oss hvorledes fjellet ser ut inni hodet hans. Nevrologene oppmuntrer til å tenke i slike baner. De kan fortelle at de sanseinntrykkene vi mottar, omdannes til bilder i hjernen. Når vi er på gudstjeneste, skaper altså det som foregår der, noen bilder i hodene våre. Jeg tror at alterbildene har med disse mentale bildene å gjøre. De prøver å fastholde for oss det som er aller viktigst i gudstjenesten. De vil hjelpe til med å forme mentale bilder i oss som har religiøs bærekraft.

Det betyr at bildene blir veldig viktige. For de skal bidra til at vi ikke bare griper fatt i det som foregår i kirkerommet, men minst like mye at det som finner sted der, kan bli en organisk del av oss selv. Bildene har til oppgave å forme religionens avtrykk i det enkelte menneske.

Det er dette samspillet mellom omgivelsene og oss selv som gjør bildene levende, gjør dem til viktige aktører i våre liv. Levende bilder skaper levende mennesker. Men det er ikke alltid slik. For å skjonne hvor viktige disse prosessene er, skal vi se nærmere på noen bilder hvor det har gått galt. Hvor jeg mener det har gått galt. Vi skal nøyne oss med på to eksempler:

Det første eksempelet er hentet fra Grünewalds berømte *Isenheim-alter* fra 1516. Alterbildet er veldig mangfoldig, og gir et godt inntrykk av hvor komplekst en tenkte omkring religiøse spørsmål ved begynnelsen av 1500-tallet. Oppi dette mylderet av motiv, finner vi en framstilling av Gud Fader. Han

befinner seg øverst i venstre hjørne i den fløyen av alterbildet som framstiller Maria med barnet. Der sitter han, midt oppi et intenst lysskinn, oppå skyer og omgitt av engler. Han er gjengitt som en gammel mann med langt hår og stort, hvitt skjegg. I den venstre hånden holder han verdenskulen som er kronet med et kors; i den høyre hånden holder han et septer.

Grünewalds *Isenheim*-alter, 1516

Grünewalds Gud er en fjern Gud som befinner seg høyt hevet over denne verden. Han styrer og steller, gjennom vrimmelen av engler, men det er fra en hinsidighet som er altoverskyggende.

Det får meg til å spørre: Hvordan er gudsbildet vårt? Hvis det er slik, hvis det er tilnærmet slik, da er det ikke det grann vanskelig å forstå at vi avskriver ham. For hva i all verden skal vi med en slik Gud? En gammel mann som styrer og steller fra et sted hinsides vår verden?

Det er fjernheten, tilbaketrukkenheten, uvedkommenheten som gjør ham anstøtelig for meg.

Det andre eksempelet er Holman Hunts *The Light of the World* fra 1853-54 som befinner seg i Keble College i Oxford, med en replikk i St. Pauls Cathedral. Bildet gjengir romantikkens Jesus. Han ser veldig klok ut, med fullskjegget og det lange, krøllede håret. Øynene som retter seg direkte mot betrakteren, er dessuten store og forståelsesfulle. Han har en metallisk, torneliknende krone på hodet, og er iført en fotsid, hvit kjortel. Oppå kjortelen bærer han liturgiske gevantede som antyder tilknytning til høykirkelig, anglikansk tradisjon. Det gir god mening, ettersom Keble College var høyborgen for denne form for kirkelighet på midten av 1800-tallet. Og så står han der med lykt i hånden og skinner med en stor og markant glorie om hodet.

Jesus er plassert inn i et overgrodd kratt som er delvis visnet. Omgivelsene understøtter inntrykket av at vi befinner oss i England. Her banker han på en dør som bare kan åpnes fra innsiden. Like fullt drar hele settingen ham ut av en ekte, historisk kontekst. For døren, den er ikke å forstå som en faktisk dør. Hunt har laget en allegori av Jesus som banker på det Hunt selv omtaler som «the obstinately shut mind». Metaforen hjertedør ligger da snublende nær. Jesus banker på din forherdede hjertedør, som det slett ikke er lett å finne, fordi alt er så overgrodd, vissent og forlatt. Men Jesus, han lyser seg fram til det gjemte; han finner døren, banker på og venter tålmodig til du lukker opp for ham.

Hunts Gud er en inderlighetens Gud, sjelegranskerens Gud som bare lar seg møte i Jesu skikkelse. Han er nok mild og vennlig, men ganske påtrengende, nesten som en slags psykolog-parodi. Heller ikke denne Jesus-en befinner seg i den virkelige fysiske verdenen. Mens Grünewalds Gud befant seg i den fjerne himmel, er Hunts Gud innerst inne i hjertet.

Det får meg til å spørre: Hva slags Jesusbilde har vi? Hvis det er slik, hvis det er tilnærmet slik, så er det ikke det grann underlig at vi avskriver ham. For hva skal vi med Jesus i hjertet? En Jesus som er der først og fremst for å finne fram til alt det forsømte og avstengte i

Holman Hunt. *The Light of the World*, 1853-54

oss. En Jesus som vil titte oss i kortene; avsløre oss; bringe lys inn i sinnets lukkede avkroker.

Jeg synes begge disse bildene er veldig rare. Det rareste ved dem er at de kan ikke forstås som avtrykk i sinnet av slikt som er opplevd med sansene. Begge disse bildene har koblet seg fri fra den fysiske verdenen og så har de laget seg noen konstruksjoner som gir seg ut for å være en del av virkeligheten – den religiøse virkeligheten. Jeg oppfatter dem som misforståelser. De har ingenting med min religion å gjøre. Det er da heller ingenting i de gudstjenestelige tradisjonene som innbyr til denne type billeddannelse. Så det må dreie seg om forestillinger som kommer annensteds fra. Jeg vil ikke spekulere over hvor de kommer fra, ikke her.

Men det er viktig å holde fast at jeg ikke nødvendigvis tror at det er billedmakerne som har skapt de misforståelsene jeg her viser til. Men bildene har bidratt til at misforståelsene har festnet seg og blitt religiøst fellesgods.

Det er bare kritisk ettertanke som kan redde oss ut av uføret. Sammen med fornyet kildestudium. Det vil vise oss at Gud slett ikke sitter oppå skyene. Og Jesus befinner seg ikke i hjertet.

Hvor er de da? Om en leser Johannes' Åpenbaring, som jo virker så himmelvendt, vil en finne en Gud som ikke er fjern, men nær: «Se, jeg gjør alle ting nye», sier han (Åp 21,5). Det er en Gud som griper fatt i slikt som er her, akkurat her. Han griper fatt i det og endrer det ved å komme hit; ved å bo hos oss. Når han har kommet oss så nær, tørker han bort tårene våre, og bringer sorgen og skriket og smerten til opphør. Nærmere oss kan han knapt komme. Men han er ikke i hjertet; han er i skriket og smerten – og døden. Det er noe annet. Det er slik en taler i den gudstjenesten som Johannes Åpenbaring låner sine ord fra.

Dersom en nå skulle komme til å se nærmere på bibelordet som har inspirert Hunt, vil en oppdage at også disse ordene er knyttet til en nær og konkret fysisk virkelighet (Åp 3,19-20). De taler ikke om Jesus i hjertet, men om Jesu tilstedeværelse i et måltid. Og om

en dør inn til en matsal.

Derfor trenger vi en aldri så liten ikonoklasme; en billedstorm. Så kan vi overlate hjerterommet til psykologene, og la teologien beskjefte seg med de menneskelige levekårene, slik vi alle kjenner dem.

Geir Hellemo

*Professor emeritus i kirkehistorie og liturgikk, TF, UiO og tidligere rektor ved PTS
geir.hellemo@teologi.uio.no*

Lyset i kyrkjearkitekturen

«Når eg tenkjer på dagslyset og på kunstig lys,
må eg innrømme at dagslyset
lyset på ting,
rører meg så djupt
at det kjennes nesten som ein åndeleg kvalitet.
Når sola stig opp om morgonen
- noko eg alltid synest er heilt herleg,
absolutt fantastisk korleis ho kjem tilbake kvar morgen
- og kastar sitt lys over ting,
då er det som om ho ikkje høyrer til i denne verda.
Eg forstår ikkje lyset.
Det gjev meg ei kjensle av at det er noko bortanfor meg,
noko bortanfor alt vi kan forstå.
Og eg er svært glad,
svært takksam for at det finst noko slikt.»¹

Orda kjem frå ein av vårt tids fremste arkitektar, Peter Zumthor. Eg trur han veit kva han snakkar om. Han har truleg brukt mykje tid på å forstå lyset. Arkitektur er eit arbeid med lys, og arkitektar har til alle tider vore medvitne om korleis plasseringa av bygget tar omsyn til solas vandring over himmelkvelven.

I kyrkjas historie har orienteringa mot aust spelt ei viktig rolle. Heilt frå tidleg kristen tid har kyrkjelyden vendt seg mot soloppgangen når dei skulle be. Soloppgangen, der lyset kvar dag vinn over mørket, er eit kraftfullt symbol på Kristi siger over døden.

---

¹ Peter Zumthor, *Atmospheres: Architectural Environments: Surrounding Objects* (Basel: Birkhäuser, 2006).

Etter kvart vart dei fleste kyrkjebygg orientert med alter og font mot aust. Den kristne kyrkja har slik 'bygd' si forventing om at Kristi tilbakekomst skal vere like herleg og absolutt fantastisk som solas oppstode kvar morgen.

Handsaminga av lyset i kyrkjearkitekturen avgrensar seg ikkje til den sansemessige og symbolske betydinga av morgonsola. Det naturlege lyset har mange ulike kvalitetar som kan få betydning i ei kyrkje. Dei som ønskjer å lese meir om korleis lysets kvalitetar blir utnytta arkitektonisk, kan sjå på bøkene til arkitekten Henry Plummer.²

Vi prestar kan la oss inspirere av arkitektane til å gå gjennom dei kyrkjene som vi gjer teneste i, og undersøkje dei ulike formene for lyshandsaming som vi finn der. Korleis pregar dagslyset (eller fråværet av det) liturgien, og korleis deltar det naturlege lyset i det som skjer i kyrkja? Kanskje ei slik undersøking kan gje ny inspirasjon til forkynning og undervisning og til arbeidet med liturgien.

Det første som Gud skapte, var lyset. Zumthor skriv kor absolutt fantastisk det er at lyset kjem tilbake, kvar dag på nytt. Arkitekturen kan ta imot dette dagslyset slik at du legg merke til det og ikkje så lett gløymer kor ufattelag det er. Eller han kan stenge det ute slik at der det siv inn, er det med ein konsentrert intensitet som gjer det oppsiktsvekkjande.

I den jødisk/kristne tradisjonen er lyset forbunde med Guds nærvære i verda. I den liturgiske og teologiske tradisjonen har lyset vore ein heilt sentral *fortolkingskategori*. Oppfatningane av Gud og Kristus som *lys*, er vel dokumentert i Bibelen, særleg i dei johanneiske skriftene. I Joh. 1,9 kan vi lese om *Det sanne lyset*, og i Joh. 8, 12 om *Lyset i verda*. I 1. Joh. 1,5 står det at Gud er lys og 1. Joh. 2,8 fortel om det sanne lyset som skin alt no (1. Joh. 2, 8). Men også den hyppige bruken av det greske verbet δοξάζειν (doxázein) å *herleggjere* og

² Henry Plummer, *The Architecture of Natural Light* (London: Thames & Hudson, 2009) og *Nordic Light. Modern Scandinavian Architecture* (London: Thames & Hudson, 2012).

substantivet δόξα som betyr *herlegdom* eller *stråleeglans*, er knytt til lysterminologien. Det hører vi kanskje betre i den latinske omsetjinga *clarificare* og *gloria*.

Men kva er det lyset *gjer* i verda, korleis *verkar* det? Og kva erfaringar av eit guddommeleg nærvær er det som kjem til uttrykk i arkitektars handsaming av lyset? Her kunne det vore skrive mykje og langt, men det er det ikkje plass til, så la meg gje nokre eksempel.

Flyktig lys blir arrangert til liturgien

Lyset kan du ikkje fange. Men du kan arrangere eller orkestrere det på et vis som gjer at det overraskande og forbigåande lyset kjem til syne og pregar gudstenesta. I eit augneblink kjem sola inn og skapar eit spel av lys og skuggar på ein vegg, og så forsvinn ho, for seinare å kome tilbake andre stader i rommet, og spele vidare der. Det kan falle ei solstrimle inn over døypefonten akkurat i det barnet blir døypt, eller kanskje sola lyser opp fondvindauga på eit punkt som blir viktig for den som set i benken og opplever det overraskande lyset. Det har kome folk til meg og fortalt om slike opplevingar i Frogner kyrkje (Oslo). «Såg du korleis glasmaleriet over alteret vart opplyst akkurat då?», spør dei.³ Og eg har ikkje sett nokon ting, for eg er opptatt med andre ting, men eg forstår at lyset sitt overraskande frambrot har fått betydning for det som skjedde i liturgien. Det flyktige lyset, kjem og går. Vi kan ikkje kontrollere det, men arkitektar har til alle tider sørga for at kyrkjebygga tar imot det på best mogleg vis. Dei kan til dømes legge til rette for at alteret eller eit kunstverk blir løfta fram av lyset, på visse punkt i løpet av døgnet. Den finske arkitekten Juha Leviskä legg opp til at solstrålane skal entre kyrkja mot slutten av morgenmessan. Det er kanskje nettopp dette at lyset kjem og rører ved oss utan at vi kan gripe det, som gjer at det får slik ein intens emosjonell verknad.

Lys som stråler og gløder

Kjennskapen til korleis lys kan trenge inn i ulike materiale har prega kyrkjearkitekturen frå tidleg tid. Arkitektar og kunstnarar

³ Alterbildet av Per Vigeland viser den sigrande Kristus/Kristi gjenkomst.

har arbeidd medvite med å finne og utvikle materiale som kan reflektere lyset, oppbevare det, eller få det til å stråle på eit særskilt vis. Når lyset blir tatt imot av mosaikkane i kyrkjene, blir lyset gjort til noko meir enn eit ordinært lys. Samspelet mellom materiala og det naturlege lyset får Guds herlegdom ðóða, til å skine midt blant oss. Det er ikkje langt frå dette lyset til den strålande gløden som dei store glasmaleria i dei gotiske kyrkjene kan gje. Men også i mange av våre heimlege kyrkjer vil vi kunna sjå korleis materialbruken er eit medvite arbeid med lys. Det er brukt mosaikk, glas, steinar, fliser eller marmor som på eit særleg vis oppbevarar og reflekterer lyset. Det er ikkje bere slik at det naturlege lyset gjev materialet liv, det er noko i materialet sjølv, som gjer dei til 'noko meir' og medverkar til at lyset får ei anna betydning i kyrkjerommet.

Alle som er involvert i oppgraderingar av lyset i kyrkjene våre, bør stille seg dette spørsmålet. Korleis er samspelet i vårt kyrkjebygg mellom lyset, materialet, rommet og liturgien. Og korleis verkar det kunstige lyset i kyrkjene inn på dette samspelet? Dette skriv eg av eiga erfaring. Vi skulle få LED-lys i vår kyrkje, og då vi testa det ut, vart den fiolette messehakelen brun, og veggane fekk eit grønleg skjær.

Det evige lyset

Mange har vore opptatt av korleis menneske skulle få erfare det evige lyset, det som aldri sluttar å skine. I katolske rekviem bed ein om at det *evigvarande lyset* alltid må skine for dei døde, *lux perpetua luceat eis*. Det finnes ei gammal skildring av Hagia Sofia i det tidlegare Konstantinopel. Ho handlar om korleis lyset slepp inn i kuppelen utan stopp. Kransen av vindauge i kuppelen tar inn lyset frå alle sider, og difor blir lyset aldri heilt borte frå kyrkjebygget. Sjølv når det er mørkt, smyg lyset seg inn og gir gjenskin i gullmosaikkane.

Mørkt lys

Men korleis kan det kome lys frå den mørke natta? Arkitekturteoretikaren Christian Norberg-Schulz skriv i boka *Nattlandene* om kor vakkert Harald Sohlbergs maleri,

Vinternatt i Rondane, framstiller den nordiske vinternattas ‘mørke lys’.⁴

Den endelause himmelkvelven, full av blinkande myriadar av stjerner, det er som å feire til gudsteneste i en stor katedral. Norberg-Schulz meiner at det er erfaringa av eit gudsnaervær i det mørke lyset som kjem til uttrykk inne i stavkyrkjene våre. Dei lange vintrane med lite dagslys har påverka kyrkjearkitekturen vår, skriv han. Eg veit ikkje, men eg får lyst til å dvele enda meir ved det mørke lyset.

Alle kyrkjer har si eiga handsaming av lyset, men det er ikkje alltid så lett å oppdage det når ein er opptatt med å gjere liturgi. Den som vil sjå lyset, må ta seg tid til det.

Margunn Sandal

Sokneprest ph.d. Frogner menighet, Oslo
ms952@kirken.no

---

⁴ Norberg-Schulz, *Nattlandene: Om Byggekunst i Norden*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1993.

Steiner som roper. Om trosopplæring i en «ikke så fin kirke»

Da han nærmet seg skråningen ned fra Oljeberget, begynte hele mengden av disipler i sin glede å lovprise Gud høylytt for alle de mektige gjerningene de hadde sett. De ropte: «Velsignet er han, kongen, som kommer i Herrens navn! Fred i himmelen og ære i det høyeste!» Noen fariseere i folkemengden sa til ham: «Mester, tal disiplene dine til rette!» Men han svarte: «Jeg sier dere: Dersom de tier, skal steinene rope.»
Lukas 19, 37-40

Fortellingen om steiner som kan rope i Lukas 19,37-40 gir anledning til å reflektere over hvordan naturen kan tale til oss, og hvordan naturens elementer i kirken kan brukes i trosopplæringen. Kan naturen kun fortelle om seg selv som natur og kanskje skapelsen, eller også om skaperen og skaperens sendebud? Hvordan er det med den bearbeidede natur som hentes inn i våre kirker, kan steiner i kalde kirkegulv få lov å rope?

I samtaler med trosopplærere kommer det mange ganger frem at de synes det er vanskelig å ta barn på oppdagelsesferd i egen kirke. Andre praktkirker i sognet eller ellers i landet virker rikere på kunst og fortellermateriale. Denne oppfatningen bygger på en utbredt forestilling om at når man skal snakke om kirkerommets

estetikk, så må det handle om bilder og kristne tegn i rommet. Altertavlens motiv kan undersøkes, utlegges og forklares. Det kan også glassmalerier, kors, lysglober, og andre ting skapt for å fortelle om det kristne budskap. Noen ganger er det et kirkeskip eller en spesielt flott lysekrona med utskårne figurer som kan tolkes og diskuteres. Men må det stoppe her?

Estetikk kan omfatte mye mer enn de bilder og tegn vi omgir oss med. Når estetikk brukes synonymt med kunst eller noe pent, er det en snever tolkning av begrepet. Estetikk kan også bety sansning som fører til dypere forståelse. Slik forstår blant andre Århus-teologen og filosofen Dorthe Jørgensen estetikk.¹ Det er to kjennetegn ved denne forståelsen av estetikk som gjør den særlig relevant for teologien og trosopplæringen.

For det første begrenses ikke estetisk sansning til de kroppslige sansene våre, syn, hørsel, lukt, smak og berøring. Jørgensen understreker at estetisk sansning inkluderer fantasien, fornemmelser og anelser.² Fordi sansene som trekkes inn går ut over det fysiske, har estetisk sansning også mulighet til å gi erkjennelse om det som går ut over det rent sanselige. Estetikken er derfor av vesen transcenderende, som Jørgensen også påpeker.

For det andre er denne helhetlige, estetiske sansningen ikke rettet mot tingene, men mot tingene som fenomener, det vil si hvordan de fremstår for meg. Dette gir den estetiske erfaringen et førstepersonsperspektiv, hvilket åpner for at alle kan delta i sansningen med sin egen erfaring, sine sanser. Alle kan delta i undersøkelsen av det som skjer mellom en selv og det en sanser, hva ved fenomenet man berøres av og stemmes av. Fokuset på fenomener gir også mulighet til å se forbi tingenes nytteverdi og til deres verdi-i-seg-selv. For estetikk forstått på denne måten setter ikke fokus på det pene ved tingen, men det som er skjønt i betydningen fylt av mening og

1 Dorthe Jørgensen, *Den skonne tænkning: Veje til erfaringsmetafysik. Religionsfilosofisk udmøntet*. (Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2014), s. 55.

2 Jørgensen, 2014, s. 86.

betydning.³ Estetisk sansning ser etter den betydning noe kan ha ut over, og uavhengig av, sin nytteverdi.

I estetisk sansning har man fokus på tingenes og verdens merverdi, deres merbetydning.⁴ Merbetydning kan tolkes religiøst, som en erfaring av den transcendentene Gud, men den kan også tolkes på andre måter.⁵ Enten merbetydningen tolkes religiøst eller ikke, viser den estetiske sansningen noe annet ved våre omgivelser enn det kommersielle og nyttefokuserte perspektivet, som ellers preger mange hverdag.

La meg gi noen eksempler på hvordan en slik estetisk utforskning av kirkrommet kan foregå. For eksempel når jeg kommer til en kirke, hva er det som berører og stemmer meg i møte med det hellige bygget og rommet? Ankomsten til kirken, hvordan bygget ligger i landskapet og markerer sammenheng eller kontrast til omgivelsene, stemmer meg. Det gjør også overgangen mellom ute og inne, om den er brå eller rolig, om den stenger ute eller er åpen og universelt tilgjengelig, er luften i fri flyt eller aner vi en annen lukt, temperatur og stemning når vi trer over terskelen? Også inntaket av lys i kirkrommet, om dagslyset slippes inn eller stenges ute, og hvordan det blandes med elektrisk og tente lys, er med å stemme meg. Og det gjør kirkrommet og organiseringen av det, av benker eller stoler i rader eller sirkler, og av materialer i tak, gulv og vegg. Hvilke materialer er valgt ut, er de lokalt forankret eller kommer de fra andre landsdeler eller andre land? Er de slipt og pusset, ubehandlet og ruglete, myke eller harde, kalde eller varme, hvordan kjennes de, hva lukter de? Hva forbinder jeg med disse materialene, hva minner de meg om, hvilke erfaringer har jeg ellers i livet med dem?

Alle de fysiske elementene i kirkrommet som kan sanses, anes og fornemmes, gir teologien en kontekst – bokstavelig talt. Gjennom kirken uttrykkes troen som også skal formidles med ord.

3 For en utbroddring av skjønnhetsbegrepet til Dorthe Jørgensen, se Jørgensen, *Skønhed. En engel gik forbi*. (Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2006).

4 Jørgensen, 2014, s. 536.

5 Jørgensen, *Aglaias dans. På vej mot den æstetisk tænkning*. (Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2008), s. 95-99.

Ved å undersøke og sette ord på hvordan kirken er, og sanses, kommer vi nærmere den teologiske forståelsen som man ønsket å formidle da bygget ble reist eller fornyet, og som berører oss når vi er i rommet. Den teologiske forståelsen kan være ny eller gammel, lokalt eller globalt preget, og kan føles god eller vanskelig for den enkelte. For hvilke ideer om fellesskap er uttrykt i ankomsten, eller plassering av benker og stoler? Hva forteller treborene og steinene om forholdet til naturen og naturens plass i teologien? Er det rom for at skaperverket kan prise Herren, eller er rommet lagt slik opp at den oppgaven er overlatt til Ordet?

En oppdagelsesferd i rommet hvor man bruker alle estetiske sanser, gir anledning til å sette ord på rommets teologi, til å diskutere den og utfordre den. I dette arbeidet kan barn være viktige ressurser og interessante samtalepartnere. De er mestere i å bruke alle sanser sammen med fantasien når de utforsker noe. De er nysgjerrige og stiller spørsmål etter spørsmål, og ser sammenhenger og brudd hvor konversjoner gjør voksne blinde. Enhver utforskning av kirkerommets fysiske form kan bli en spennende undersøkelse av tro i kontekst. Dette gjelder ikke minst i en «ikke så fin kirke», hvor man ikke forledes av tegn, man kan henvende seg til materien og lytte etter steinenes rop.

*Leonora Onarheim Bergsjø
Administrativ leder for forskerskolen Authoritative Texts and
Their Reception (ATTR) og forsker
Det teologiske fakultet, UiO
leonora.onarheim@teologi.uio.no*

Kyrkjeklokker i helg og kvardag

I over 1000 år har kyrkjeklokken ringt og kalla på oss her i landet. Trufast har dei i by som i bygd ringt og varsla soloppgang og solnedgang, bønetider, kalla til messer, ringt vonde ånder ut or nygravde graver, varsla krig og ulukker, brannar, til mobilisering, og ringt for fred. Knapt noko anna instrument eller liturgisk utstyr har hatt så stor innverknad på folk sitt kvardagsliv som akkurat kyrkjeklokken. Dei har nesten vore som pulsslaga våre – fulgt oss frå morgen til kveld, frå vogge til grav.

Kven var det som laga klokker?

Det er ikkje mange referansar til bjøller i bibelske tekstar. Det eldste bibelske belegget me har for bruk av klokker eller bjøller, finn me i 2. Mosebok 39, 25-26, der det forteljast korleis prestekappa blei laga: «Dei laga også bjøller av reint gull og sette dei mellom granatepla rundt heile kappekanten».

Dei eldste nedteikningane me har om støyping av kyrkjeklokker kjenner me frå munken Theophilus presbyter. På 1100-talet gav han ut eit trebinds bokverk om ulike kunststarter – deriblant klokkestøyping. Beskrivelsane er så nøyaktige og inneholder så mykje fagkunnskap, at ein har tippa at denne Theophilus må ha vore klokkestøypar. Med tanke på mellomaldaren sitt syn på kyrkjeklokken og ringinga av dei, så er det ikkje utenkjeleg at det har vore munkar som har vore klokkestøyparane som har reist rundt ilag med dei ulike byggelaga for kyrkjene som reiste seg her i mellomaldaren. Grunna dei därlege transportmoglegheitene i Noreg i mellomaldaren, mengda av kyrkjer, og ikkje minst at kvar kyrkje hadde mange klokker, så kan me sjå for oss at klokkestøypinga skjedde lokalt. Men i Noreg er det berre funne

spor etter eitt klokkestøypingsanlegg i ei kyrkje – i Sola ruinkyrkje.

Klokkepreika

Det er få kjeldar om bruken av klokkene i mellomalderen. Ei viktig kjelda til kunnskapen om kyrkjeklokkene som liturgiske instrument, om symbolikken, og bruken av dei, er «Klokkepreika» i gamalnorsk homiliebok – preikesamlinga som kom ut på 1200-talet. Delar av denne preikesamlinga er kjent frå 1100-talet, og har likskapar med andre europeiske liturgiske kjelder. Det kan difor tyde på at me her pratar om ei felles forståing av kyrkjeklokkene sin symbolikk.

Heilt i starten av klokkepreika, står det: «Nå skal vi tale om de klokkene som prestene ringer med». Det seier oss at det var ein tanke at det var ein vigsla som stod for ringetenesta. Det er ikkje vanskeleg å fatte, om me kjenner til all symbolikken rundt klokkene. Klokkene er Guds røyst til menneska på jorda. Dei er forkynnara. Treet som klokkene er festa til, er bilde på den allmektige Guds kors, og klokketåga som heng ned frå klokkene står for boda. Og det var jo prestane som stod i direkte kontakt med Gud, og såleis var dei rettaste til å stå for ringinga. Alt på 800-talet kjenner me til tanken om at vanlege kyrkjegengjarar ikkje kan ringe klokkene.

Sanctusklokkene, messeklokkene, munkeklokkene og primklokkene

I den fyrste tida me kjenner til at det var klokker i bruk til kyrkelege handlingar, har dei truleg vore ganske små. Meir som bjøller. Når me ser på dei gamle messeklokkene eller sanctusklokkene som er bevara, finn me at klokkene ikkje har den tradisjonelle krona me kjenner til frå dei større klokkene, men eit oppheng som gjer dei lette å halde i handa. Etter kvart fekk dei gjerne ein fast plass i eit oppheng på veggen i koret, der dei kunne ringast. Men dei kunne også takast ned og nyttast i prosesjonar, og ute når til dømes nygravne graver skulle rensast for vonde makter.

Klokker i tårn og stupul

Utover mellomaldaren vaks interessa for kyrkjeklokkene – dei fekk tyngre symbolikk lagt til seg, og spelte etter kvart større rolle i liturgien. Som resultat av auka bruk og symbolikk, ville ein også ha meir klang i klokkene. Då måtte også klokkene bli større. Dei var ikkje no lette å frakte med seg, og kanskje for kraftige i klangen til at dei kunne ringast inne i kyrkja. Dei vart no gjerne hengt i opp i tårnryttarar på kyrkjetaket. Men framleis skulle dei ringst frå koret. Og det er kanskje frå desse klokkene at me i ein del bygningskonstruksjonar i kyrkjene ser spor etter at tåga har gått frå tårnryttaren og ned i koret. Ved at klokkene no hang i tårnryttaren, kunne dei også høyrast ute i soknet, av dei som av ein eller annan grunn ikkje kom seg til kyrkja. Dei fekk no på ein måte vera med å ta del i messa likevel.

Les me vidare frå klokkepreika ser me og at det er forklara korleis ein skal ringe til messe – tre gonger. Fyrste og andre gongen med éi klokke, men siste gongen med to. Dette fortel oss at skikken med å ringe tre gonger før gudstenestene tek til, har røter nesten 1000 år attende i tid. Men det gjev oss også viktig informasjon om at kyrkjene hadde meir enn berre éi klokke. Mykje av dei eldste skriftlege kjeldene som nemner inventaret i kyrkjene, og då klokkene, er jordebökene for stifta. Frå jordebökene på 1620-talet kan me lesa at kyrkjene ofte hadde 3, 4, 5 eller 6 klokker. Ofte finn me nemningar som: «2 temmelige klocher i stuphullet, 2 mindre ditto i klochestoelen, 2 smaa Muncheklocher». Og går me til Kirkestolen – rekneskapsbøkene i 1670-åra, 50 år seinare – finn me gjerne att dei sama klokkene. Og i nokre kyrkjer finn me den dag i dag dei sama eller nokre av dei sama klokkene som alt er nemnt på 1620-talet! Og det er stort sett mellomaldarklokker frå 11-1300-talet me no talar om. Klokkene som har fått nemninga «stoere», «temmelige» eller «bruugelige», er såpass store at dei nok aldri nokon gong har hange i noko takryttar på kyrkjetaket. Til det er dei altfor store og tunge, og korkje tårnryttarane eller kyrkjene ville ha tola slike påkjenninger. Desse klokkene har hange ein annan stad – nemleg i stupulen, dei frittståande klokketårna me gjerne finn vest for kyrkja. Og det er herifrå me har begrepa i *campanologien* som «austklokker» og «vestklokker». Klokkene i aust skjørnar me er tett knytt til

messefeiringa og liturgien, men kva med vestklokkene, dei store klokkene i stupulen? Når vart dei nytta, og kven ringde dei? Klokkene var store og tunge, og kravde styrke. Presten stod for altaret og sprang neppe frå aust til vest, så då kan det tyde på at det var ein eller annan «vanleg» mann som hadde denne oppgåva. Ved domkyrkjene eller ved kyrkjene i byane, kunne ein kanskje sjå føre seg at det fanst diakonar eller andre prestevigde til å ringe vestklokkene, men på landsbygda finst ikkje spor av slike stillingar. Sjølv om det i starten av klokkepreika står om klokkene i «....kirken eller klokkehuset», veit me at nemningane tårn, klokkestue, tårnryttar, stupul og klokkehus opp gjennom hundreåra kan ha vore brukt litt tilfeldig. Me kjenner til at klokker har vorte ringt for å varsle soloppgang, og solnedgang, varsle krig og katastrofar, til mobilisering og ved uvær. Så, kanskje kan det tyde på at det var vestklokkene som hadde desse oppgåvene - ei meir kommunikativ oppgåve ut i bygda.

Ein annan ting som jordebökene og Kirkestolen også gjev oss eit innblikk i, er at dei gamle messeklokkene eller sanctusklokkene svært mange stader framleis finst i kyrkjene på 1600-talet. Dei har ikkje vorte fjerna saman med det andre katolske inventaret. Det kan kanskje tyde på at dei har fått nye arbeidsoppgåver etter reformasjonen, dei som før var nært knytta til nattverden – derav namnet Sanctusklokke. Me kjenner til at klokkene nokre stader ringte i det presten gjekk på preikestolen – for å markere det nye lutherske høgdepunktet i gudstenesta, preika. I Danmark kjenner me til at desse messeklokkene vart til skuleklokker ved katedralskulane.

Frå kyrkjeordonansen frå 1537/39 står det svært lite om kyrkjemelodier og ringing. Men om bruken av klokker i høve nattverdsfeiringa kan me lesa fylgjande: «*Naar tiennen er tha rede ..., Och strax paa ordene schall hanndt ... lade onder thess ringe meet klaackenn som sedt er.*» Frå 1607 står det ikkje noko om klokkeringing og nattverdsfeiring. Men under §4 i Regler for bruk av kirkens klokker – vedtatt av kirkemøtet i 2015, står det: «*Ved gudstjenester på høytidsdager og andre*

spesielle anledninger, kan det ringes med alle klokkene under Sanctus (Hellig,hellig,hellig).»

Klokkene si sjel

Alt på 700-talet fanst det skikkar der kyrkjeklokken vart vigsla til teneste. Dei fekk namn og gjerne fadrar. Klokkene var tenarar. Nokre hundre år seinare fekk klokkene innskrifter, og då gjerne namnet Maria knytt til seg. Kyrkjeklokken var forkynnurar – den som først forkynte for omverda at Jesus skulle fødast, var Maria då ho besøkte slektingen Elisabeth og braut ut i lovsong. Bøner og pilegrimsmerker finn me også svært ofte som innskrifter og motiv på klokkene. Når klokkene ringer blir inskripsjonane med bøner, symbol og andre vers spreid utover by og bygd. Det råkar alle, ikkje berre dei som høyrer klokkene i dag, men også dei som kviler på kyrkjegarden, og som klokkene ringte før tidlegare.

Framleis er det mange som vigsler både klokkeformene og støypeprosessen når nye klokker blir støypt. Bøner og salmar blir sunge medan den flytande bronsen blir tömt i formene. Som ein liten kuriositet kan nemnast at då Aurdal kyrkje i Valdres fekk to nye kyrkjeklokker i sumar, ringde dei to gamle klokkene samstundes med at dei to nye vart støypt hjå Fonderia Allanconi i Italia – meir enn 2000 km unna. Nådde klangen fram? Kven veit, i alle fall vart dei nye klokkene fylt med bøner og gode tankar både frå dei som hadde gjeve dei i gåve, og alle som stoppa opp og lydde denne vårdagen då kyrkjeklokken i Aurdal ringte og ynskte sine to nye systre velkomne til verda.

Sjeleringing

Frå mellomaldaren kjenner me til sjeleringing. Ein skikk som nok var knytt tett opp til tanken om avlat. Denne sjelereringinga gjekk føre seg i høve eit dødsfall, ved rekviemessa, gravferda, og ved ulike merkedagar etter gravferda. Sjelereringinga var noko dei etterlatte laut betala for. Og ein såg for seg at ringing länge og vel, i fleire dagar, og gjerne med fleire klokker, ville syrgje for at sjela raskt og uhindra får opp til himmelen og like inn i paradiset. Som resultat av reformasjonen skulle ein slutte med denne sjelereringinga. I kyrkjeordinansen frå 1737/39 står det at ein framleis skal ringe med klokker i høve gravferda, men at det

no ikkje er for den døde. «*Naar nogre af thee Christne ere affdöde [...] tha maa mandt lade ringhe [...] icke for de döde, men tiull at vpuecke the leffuende....»* Ved ny kyrkjeordinans i 1607 er tanken om klokkering ved gravferd det sama som ved reformasjonen, men det laut til ei presisering: « ... saa snart Aanden er aff it Menneiske da mene de sig at ville Ringe Sielen ind i Himmerig [...] det er icke andit end Vantro oc Vildfarelse, skal aldelis affskaffis, oc ingen Ringen mere tilstædis, end naar de Døde bæris til Graffue.»

Men denne presiseringa ser ikkje ut til å ha hjulpe mykje. For det var utover 16- og 1700-talet denne ringinga steig til uante høgder, og me kjenner til timeslange ringingar med fleire klokker, og i byane gjerne frå fleire kyrkjer. I delar av Danmark ringer ein framleis sjelering – fem minutt midt på dagen rett etter at ein har fått melding om eit dødsfall i landsbyen. I Valdres levde skikken så lenge som opp på 2000-talet – i Øystre Slidre kommune ringte gravaren stupulklokkene både i Hegge og Volbu før han gjekk ut for å grava ei grav. Elles vart det som kjent ringt sjelering då kong Olav V døydde i 1991. Det vart ringt i alle norske kyrkjer dagen etter dødsfallet, og i Oslo ringde kyrkjeklokkene i etterkant av gravferda.

Angelusringing

Det er mange forklaringar og mange som har vorte tilskrive opphavet til Angelusringinga. Ein av dei knyttar seg til pave Urban II som i 1095 held si kjende og flammande tale framom domkyrkja i Clermont i Frankirke. Det var det som vart starten på det fyrste korstoget for å frigje Jerusalem frå Muslimane. Urban hadde ei tru på krafta frå bøn, og særleg om ein kunne få heile verda til å be om det sama samstundes. Han innførte tanken om å, to gonger for dagen, be den gamle Angelusbøna – ei bøn til Jomfru Maria. Dei fyrste orda i denne bøna, på latin, er *Angelus Domini nuntiavit Mariae*. Og det var kyrkjeklokkene som skulle varsle at tida var inne for å be Angelusbøna. Når klokkene hadde ringt og varsla tida, ved soloppgang og solnedgang, avslutta dei med 3 x 3 slag – 3 slag for kvar av bønene. Seinare i mellomaldaren blir det lagt til ei Angelusbøn midt på dagen òg. Bøna vart kanskje borte

som fylgte av reformasjonen, men ringinga ynskte ein gjerne å halde på, og me finn det bekrefta i Christian IV sine lover og forordningar. No fekk ringinga tillagt eit fredsaspekt, og dei 3x3 slaga symboliserte treeinigheita. Ringinga morgen og kveld var ei fin ordning, særleg i byane, der ringetidene gjerne samanfall med når arbeidsdagen starta og slutta, og byportane vart opna og lukka. Dette var med på å skapa ro og orden. Her i landet er det heilt slutt på denne ringinga, men dei 3x3 slaga har me halde på til avslutning av dei kyrkjelege handlingane. Men i vårt granneland, Danmark, der lever skikken med Angelusringing i beste velgåande. Så og seia alle kyrkjer i Danmark ringer morgen og kveld, og gjerne midt på dagen. Og dei avsluttar med dei 3x3 slaga. Som ein liten kuriositet må nemnast at ein i Løgumkloster i Sønderjylland avsluttar dei 3x3slaga med tre slag til, litt raskare og lettare enn dei andre. Bakgrunnen er det ingen som er sikre på, men nokre framheld at dei er til ære for jomfru Maria, slik for sikkerheits skuld.

Høgtidsringing

I mellomaldaren var det mykje helgenfeiringar, og gjerne kvelden før dei store festane vart det halde vigiliemesser. I dag kjenner me gjerne til Olsok – Olavsvaka. Ein ringde då med alle kyrkjeklokkene for å markere at det no var det på tide å bu seg til festen. Etter at helgenfestane vart borte ved reformasjonen heldt ein tradisjonen med å ringe med klokkene kvelden før dei store høgtidene – jul, påske og pinse. Og gjerne var det kl. 15 at klokkene ringte – ved den niande timen – den gamle jødiske bønetimen, den timen då Jesus døydde på krossen.

Kva betyr kyrkjeklokkene for nordmenn i dag?

Kyrkjeklokkene er forstått innanfor rammene av ein kristen liturgi og kulturtradisjon. Sidan innføringa av kristendomen har kyrkjeklokkene vore ein integrert del av dei liturgiske handlingane. Men klokkene og klangen stikk djupare og vidare ut av kyrkjerommet. Kyrkjeklokkene betyr mykje for menneska, også i dagleglivet. Kyrkjeklokkene definerer tid og rom, dei er klangen i landskapet og rytmen i ein livssyklus, eller i ein arbeidskvardag. Dei peikar bakover i tid, dei ser framover og utover. Dei set

oss i stemning, kallar til messe, til sorg og glede, i krig og fred. Klangen frå kyrkjeklokken bér over alle lydar, som eit klangleg felleseige, eit mediterande lydteppe frå æva.

Kanskje er det difor det finst så mykje sagn og soger knytt til kyrkjeklokker og ringing. At det er difor folk knytter så mykje tradisjonar til dei. Slik som ei grannekone her i Aurdal som aldri terner lysa på juletreet før kyrkjeklokken byrjar ringe juleaftan, eller han som terner lyset på gravene åt mor og far sin akkurat i det fyrste klokkeslaget kjem, også det på julekvelden. I fleire bygder, så langt unna kyrkja at ein ofte ikkje kom seg til kyrkje juledagen, høyrer me om at gardsklokken vart erstattarar. Eller gardar som heller ikkje hadde gardsklokker, dei sala opp hesten med dombjøllekransen, og jaga den rundt i tunet medan dei lot julefreden senke seg....

Ringinga med kyrkjeklokken blir utført av menneske, med hender som styrer klangen og styrken, rytmien og melodien, og som kjenner pulsen i klokkeslaget. Kyrkjeklokken representerer ikkje berre seg sjølv, men storsamfunnet og fellesskapen gjennom tusen år. Klangen frå kyrkjeklokken er levande uttrykksformer i vår immaterielle kulturarv. Men noko er i ferd med å skje: Å ringe med kyrkjeklokker er ikkje lenger like sjølvsagt. Stadig fleire kyrkjer går vekk frå tradisjonen med manuell ringing, og koplar i staden klokken til motorar. Den levande klangen frå kyrkjeklokken er ikkje lenger levande, forma til av menneska, men automatisert, utført av maskiner. Med det mistar ein både kunnskapen om ringinga, men også kunnskapen om kyrkjeklokker som ein integrert og viktig del av dei kyrkeleg handlingane.

I Noreg finst ikring 1900 vigsla kyrkjer. Mange av dei har installert elektrisk ringing, og tempoet i avviklinga av den manuelle ringinga går fort: Kvart år blir eit titals nye klokker automatiserte, og fleire blir det. I einskilde kyrkjer er engasjementet og viljen til å halde fram med den manuelle ringinga stor. I andre kyrkjesokn er medvitet om ringinga eit anna, og vegen til installering av elektrisk ringing kort. Den

norske kyrkja gjer sjøl lite for å hegne om denne delen av kulturarven. Held trenden fram, vil det vere slutt med den manuelle ringinga innan nokre år: Eit stort tap for tradisjonen, for dei liturgiske handlingane, for den immaterielle kulturarven, for lyden av fellesskapen og for kvar einskild av oss.

Henning Andersen

Campanolog, kyrkjetenar, gravferdkonsulent og folkemusikar

frå Aurdal i Valdres

henning.andersen@n2u.no

Venetianske kirker i dialog med samtidskunsten

Kunstbiennalen i Venezia er en av verdens mest besøkte kunstmanifestasjoner. Kunstinteresserte fra hele kloden besøker byen de seks månedene den varer, for å ta pulsen på kunstutviklingen og la seg inspirere. Også enkelte kirker brukes som utstillingssteder, noen for lengst tatt ut av kirkelig bruk, men også noen som fremdeles er konsekrente og inneholder det meste av det gamle inventaret. Disse siste gir tankevekkende møter mellom sakrale, gamle kirkerom og ofte utfordrende samtidskunst.

Når samtidskunsten møter de gamle kirkerommene, oppstår det friksjon: Samtidskunsten tilføres innhold og dypere mening, og kunsten tilfører de gamle rommene en refleksjon og opplevelse man ellers ikke så lett opplever. Under årets biennale er det flere gode eksempler på dette.

I Santa Maria della Pietà, fra midten av 1700-tallet, stiller den bosniske kunstneren Safet Zec ut bildesyklusen *Exodus*. Temaet er flyktningestrømmene som fortsatt går i forskjellige retninger over Middelhavet. Store malerier malt på flater av sammenlimt, forgjengelig avispapir viser mennesker som klamrer seg fast til flåter, dødsslitne kropper som hjelper hverandre videre, armer og hender som strekker seg hungrige opp mot et brød, eller menneskekropper som for lengst har gitt opp.

Et av maleriene viser kroppen til den tre år gamle syriskkurdiske gutten, Aylan Kurdi, som ble funnet på stranda av tyrkiske hjelpearbeidere, fulgt av teksten «Kjære Alen, du er ikkealene...!» Avispapiret det er malt på understreker både det dagsaktuelle og

det forgjengelige, i dette vakre gamle kirkerommet. Budskapet blir forsterket av kontrastene.

Safet Zec. Billedsyklusen *Exodus*

Fotograf: Oddbjørn Sørmoen

Et par meter foran altertavlen henger et maleri som viser to tunge kropper som enten henges opp eller tas ned fra noe som lett kan forstås som et kors. Ved siden av står et av kirkens store krusifiks som folk har æret og kysset i over to hundre år, og kanskje henvendt seg til i sin egen smerte. Avstanden mellom Kristi smertefulle legeme og flyktningens, blir kort. Nærheten til alteret gjør det også nærliggende å tenke på Kirken som dagens lidende Kristi legeme og nattverden.

Den lille kirken San Gallo, fra 1703, er egentlig et oratorium, et lite bønnekapell, med tre vakre steinaltere. Det mørke rommet og de massive alterene gir en nær og sterk opplevelse. I år disponerer den australske kunstneren Paul Benny kirken, for sin utstilling «Speaking in tongues». På hovedalteret, i halvmørke, vises et fotografisk kunstverk med tolv menn

stående og sittende med ildtunger over hodene. På sidealterene er en serie med fotografier av stearinlys som tennes og gradvis brenner ned. Det siste bildet viser den rykende veken. I taket er det hengt opp et sett av høyttalere som gjengir et utall av ulike stemmer som nesten viskende, avhengig av hvor man beveger seg, fører en form for samtale. De er en markert overgang mellom livet på det lille torget San Gallo og det mørke oratoriet med sitt gamle, men samtidig brennaktuelle budskap.

Paul Benny. *Speaking in Tongues*

Fotograf: Oddbjørn Sørmoen

Under forrige biennale disponerte amerikanske Patricia Cronin San Gallo-oratoriet for sin installasjon «Shrine for girls». På de tre alterene var det da lagt hauger av klær fra lidende jenter og kvinner hovedsakelig fra Nigeria og India. På hovedalteret var det en spesielt fargerik kleshaug fra India, som om dette var relikvier fra jentene som ble gruppevoldtatt, myrdet og hengt opp. Et annet alter hadde Nigerianske klær, for å minnes skolejentene som ble kidnappet av Boko Haram. De sterke symbolene på vår tids lidelse var lagt på de 500 år gamle renessansealtrene, som et lidelsens offer.

Det fortelles om en indisk sarikledd kvinne som gikk forbi bønnekapellet under denne utstillingen. Mannen ville ikke være med inn. Hun rev av et stykke av sin egen sari og la på alteret. Stedet og kunstverket gjorde at hun selv turte å legge igjen noe av sin egen smerte. Kirkerommet og kunsten grep dypt på stross av forskjeller i religion, kultur og tid.

*Oddbjørn Sørmoen
Fagdirektør i avdeling for kirke og samfunn, KA
oddbjorn.sormoen@ka.no*

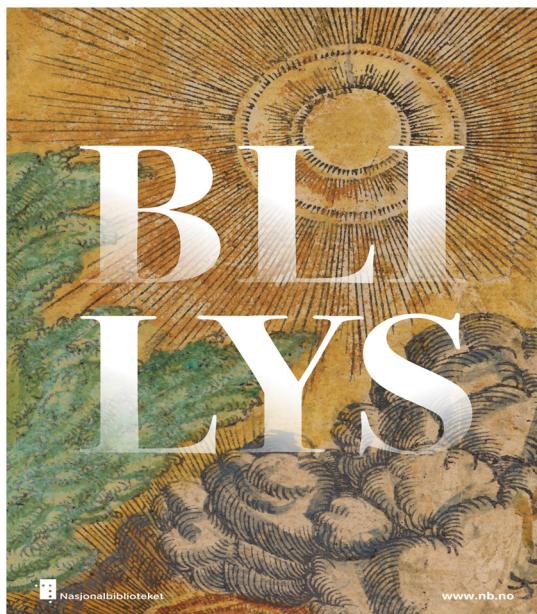

Bli lys!

Skapelsesberetningen i bilder

Utstilling i Nasjonalbiblioteket fra 21. november¹

Fra programkatalogen:

«I en tid hvor slutten kan virke faretruende nær, kaster Nasjonalbiblioteket et blikk på begynnelsen. Utstillingen *Bli lys!* fordypet seg i seks visuelle fremstillinger av den jødisk-kristne skapelsesberetningen i bibler fra trykkarkunstens tidlige år. Kunnskapens tre og livets tre; lyset og mørket; eplet, ribbenet og slangen; apen, hjorten, løven og reven – symbolene i fortellingen om vår egen skapelse er mange og har, på tvers av religiøs tilhørighet og livssyn, formet vår kultur. Men hva betyr de? Hvordan kan vi lese disse bildene i dag? Gjennom nærlæring søker utstillingen *Bli lys!* å åpne opp for kunnskapen som ligger bakt inn i skapelsesberetningens motiver. Samtidig, håper vi bildenes estetiske kraft vekker glimt av lys i den mørke årstiden.»

¹ «Logobildet» i utstillingen er et utsnitt av skapelsesbildet i et av våre semplarer av Christian 3. bibelutgave fra 1550: *Biblia, Det er den gantske Hellige Scriptt, vdsæt paa Danske. Prentit i Københaffn aff Ludowich Dietz.* Utstillingen vil stå fremme til midten av januar 2018, med mulig forlengelse. Informasjon om utstillinger og arrangementer: www.nb.no

I utstillingen viser vi seks bilder hentet fra bibler i reformasjonstiden, den eldste er fra 1494 og den yngste fra 1663. (se liste) Det syvende er en billedserie hentet fra Hartman Schedels rikt illustrerte krønike over verdens syv tidsalder fra 1493. Den første tidsalderen forteller om og viser bilder fra skapelsen og fortellingen om Adam og Eva og deres etterkommere frem til Noa.

Skapelsesbildene kan sees som tolninger av og kommentarer til bibeltekstene, en visuell eksegese, på lik linje med skriftlige kommentarer i margen og i forordene til de enkelte bøkene. De var formet og farget av humanistenes interesse for antikkens språk, arkitektur, zoologi, kartografi etc., og er uttrykk for de omfattende tidsstrømninger som også reformasjonen var en del av.

Martin Luther stod i en tradisjon som gikk tilbake til Augustin (350-430) og til Gregor den Store på 500-tallet, når han trekker frem bilder som pedagogiske virkemidler. For det første skulle de gi opplæring for dem som ikke kunne lese, for det andre hjelpe til å huske det som ble lest og for det tredje appellere til følelser. Det store katolske reformkonsilet i Trent midt på 1500-tallet, brukte samme begrunnelse for bruk av bilder. Mens Luther mente at bildene kunne være nyttige redskaper, og kun ønsket å fjerne bilder det var knyttet kult til, var kalvinistene generelt fiendtlige, også til bilder i bibler. Et unntak var arkitektoniske plansjer over tempelet med interiør og kart, som f.eks. viste beliggenheten til det jordiske paradis. I utstillingen viser vi et eksempel på et slikt kart som er en del av en bibel trykket i Amsterdam i 1663. Martin Luther trekker frem fortellingen om hvordan Gud skapte verden og Noa bygde arken, som gode historier som kunne trykkes i bøker og males på vegger for å styre menneskers tanker fra det onde til det gode.

Bildene i utstillingen viser frem ulike aspekter ved samtidens tolking av skapelsen. I denne sammenhengen vil jeg trekke frem en billedserie i en bibel som ble trykket i Antwerpen i 1533-34 av Wilhelm Vorsterman (se liste over bibler i utstillingen).

Heijich is god ja alle djae weachen. psalm. ec. ljjj. c.

Billedserie trykket i Antwerpen av Wilhelm Vosterman i 1533-34

Dette er en helside som er satt inn i Bibelen helt i begynnelsen av 1. Mosebok. Billedserien, eller tegneserien, som er sammensatt av seks bilder, gir en rask oppsummering av skapelsen før syndfallet. Gud er fremstilt som en ærverdig gammel konge, med langt hvitt skjegg, krone og en kostbar drakt. Slike konkrete bilder av Gud var trolig med på å forme betrakternes indre bilder av hvem Gud var og hvordan Gud så ut.

På bildene er Gud stilt opp i ulike posisjoner med høyre hånd hevet i en talegest, mens han i seks dager sier de forløsende skaperordene. Den sjette og siste arbeidsdagen skapte Gud ifølge den første skapelsesfortellingen (1. Mosebok 1 - 2,4) først dyrne og krypene på jorden. Etterpå samme dag skapte han mennesket i sitt bilde, til mann og kvinne. De var likestilte og «Adama», det hebraiske ordet for formet av jord, er fellesnavn for begge kjønn. Men det sjette bildet i tegneserien har brutt med tekstens orden, her er den alternative historien satt inn (1.Mosebok 2,5 - 3,22). Mannen ligger og sover mens Gud skaper kvinnens ut av et av ribbenene hans. Ved å bruke denne pedagogiske tegneserien har samtidens teologer og bibelutgiveren, Wilhelm Vorsterman, påvirket betrakternes forhold til skapelsen, og synet på mann og kvinne.

En nærlæring av bildet gir mer informasjon om Adam og Eva. Ved Adams hode vokser det opp et tre som kan sees som Livets tre og som er en typologi på Jesu kors i Det nye testamentet. Bak treet står et par hjorter som kan tolkes både som representanter for sin art og som et symbol for Kristus. Hjortene står sammen med Livets tre og Adam. Etter utdrivelsen av paradiset ble hjorten et byttedyr for rovdylene, slik mannen skulle bli et bytte for kvinnens fristende tilbud om å spise eplet fra Kunnskapens tre. Kvinnen er, i dette bildet, allerede før hun er ferdig skapt, stemplet som et verktøy for det onde, og ikkemannens likestilte medhjelper som i den første skapelsesfortellingen. Visuelle tolkinger som dette krevede kunnskap som bare de lærde i samtiden hadde, men den ble trolig videreforsiktig ved hjelp av muntlige fortellinger og kommentarer.

Dette er ett eksempel på hvordan pedagogiske bilder i Bibler kommenterer og tolker teksten. En visuell nærlesing kan være med på å gi innsikt i samtidig naturforståelse, teologi og pedagogikk.

Liste over bibler i utstillingen

Utstillingen viser frem bilder av skapelsen hentet fra bibler på dansk, svensk, nederlandsk og tysk fra 1494 til 1663 og fra et historieverk fra 1493. Bildene vises i original og i store forstørrelser.

1. Biblia, Det er den gantske Hellige Scrifft, vdsæt paa Danske. Prentit i Københaffn aff Ludowich Dietz, 1550.
2. Biblia, Det er den gantske Hellige Scrifft, paa Danske. Prentet i Kiøbenhaffn Aff Matz Vingaardt, 1589.
3. Biblia, Thet är All then Helgha Scrifft På Swensko. Trykt av Oloff Oloffson. Stockholm 1618.
4. Den Bibel, Tgeheele Oude ende Nieuwe Testament Ghedruckt in Antwerpen Willem Vorsterman, 1533-1534.
5. Biblia, dat is, De gantsche Heyliche Schrifture, vervattende alle de canonijcke boecken des Ouden en des Nieuwen Testaments. Amsterdam by Louys ende Daniel Elzevier 1663.
6. Biblia. Lübeck Stephan Arndes 1494.
7. Hartmann Schedel. Liber Chronicarum. Nürnberg Anthonius Koberger, 1493.

Bente Lavold

*Forskningsbibliotekar med ansvar for teologi/kirkehistorie ved
Nasjonalbiblioteket
bente.lavold@nb.no*

Tekstgjennomganger

Julaften

Jes 9,1a.2.6–7 Fredsfyrsten

1 Joh 1,1–4 Livets ord

Luk 2,1–20 Jesus blir født

Jeg har aldri stått på en prekestol eller holdt en preken julaften. Jeg har alltid sittet i kirkebenken, vært menighet, vært mottager. Innfallsvinkelen i det følgende vil derfor ikke være eksegetens tekstanalyserende blikk, men mottagerens situasjon i en benk litt bakkenfor midten. Der må jeg opp gjennom årene ha hørt mer enn et halvt hundre prekener julaften. Det gir en viss erfaring.

Når jeg som gutt kom ut av Sofienberg kirke julaften, hadde jeg hørt verdens vakreste tekst. Lette snøfnugg lyste opp i den blå-grå skumringen. Selv Langgata, som vi vandret oppover på vei hjem til julefesten, og som på den tiden hverken var hip eller fancy, men sliten, fattigslig og forslummet – selv Langgata var vakker denne kvelden.

Det snødde alltid på julaften i min barndom. Og pastor Fuglerud preket alltid om «hu mor». Han drev mannsgruppa og kjente menigheten fra innsiden. Fuglerud visste at det var kvinnene som bar dagens – og nettenes – byrde og hete i mange hjem og sørget for at familielivet tross alt hang sammen. Nå var det tid for å tenke på og takke «hu mor», som hadde sørget for at det ble jul i år også, med rene klær, hvit duk og julemat på bordet.

Vi hadde delt ut esker med litt ekstra julemat til «trengende» i menigheten i ukene før jul. Det var menighetssøsteren som sendte oss ut, hun kjente behovene. Vi lærte at det kunne stå dårlig til

rundt om, og vi fornemmet at dette og alt som skjedde før og i julen, hadde et utspring i denne teksten som ble lest julaften. Den var ikke bare vakker, men den gjorde også det den kom i berøring med vakkert.

Senere har jeg krabbet mellom benkeradene i Røa kirke etter gudstjenesten, på leting etter en liten slipsnål, fast bestem på aldri mer å sitte med en urolig ett-åring på fanget julaften. Skjønt, etter hvert kom jeg vel til at det klokest var å la slipsnålen bli hjemme. Og jeg har sittet i kirkebenken med min gamle mor julaften og sett med et visst vemod på at hun satt der og sov som en stein.

Det protestantiske grunnkonseptet er moralsk fundert. Evangeliet handler om synd, skyld, forsoning og tilgivelse. Evangeliets inntrykk er moralsk. Jeg sier ikke at dette konseptet er feil. Men det fungerer bare ikke på julaften. I påsken er den moralske predikanten på hjemmebane, men julaften er det vanskeligere. Julaften gjør evangeliet først og fremst et estetisk inntrykk. Evangeliet preger menigheten estetisk, helt ned til slipsnålen. Det kan gjøre mang en predikant bekymret. For det er jo det moralske som går i dybden, mens det estetiske, det er overflatisk, ikke sant? Påsken er kristendom på alvor, julen er kristendom «light». Skjønt, er den?

I en protestantisk kirke som for lengst har sluttet å tenke over hvilken rolle det estetiske inntrykket spiller i alminnelige menneskers liv, er det fristende å spørre hva det er som gjør at juleevangeliet, «hu mor», snøfnugg, skumringstimen, Langgata, menighetens «julepakker», en festkledd menighet (med og uten slipsnål), urolige ett-åringar og en gammel mor i dyp søvn – hva er det som gjør at jeg får fornemmelsen av alt dette henger sammen? Kan det ha noe å gjøre med opplevelsen av juleevangeliet som «vakkert»?

Selvfølgelig kan denne bruken av forslitte ord som «vakkert» og «skjønt», stemples som en lett idylliserende bruk av gamle floskler, litt metaforisk snikksnakk. Men det kan også være

at disse ordene som vi sjeldan tør bruke med vekt og pregnans, avdekker sammenhenger som vi like sjeldan tenker over til daglig. Det kan være ting vi er fortrolige med i livet, fortrolighetslag som vi intellektuelt sett skiller og fordeler på forskjellige kategorier, men som disse forslitte ordene holder sammen. I tidligere tider var det en utbredt tanke at det gode, det sanne og det skjønne hang sammen. Det har vi lagt bak oss. Vi tror det stammer fra Platon. Men kanskje er det bare en helt elementær livserfaring det dreier seg om, en livserfaring som innebærer at det skjønne kan være en tilgang til det gode og det rette. Det betyr i så fall at det «skjønne» har en hermeneutisk betydning. Det åpner døren til et forståelsesrom der vi ser sammenhenger vi ikke har sett før.

Mine forventninger til julaf tensgudstjenesten har alltid vært enkle. Jeg forventer å få høre juleevangeliet. Ikke fordi jeg ikke har hørt det før, men fordi jeg har hørt det før, og vil høre det igjen. Det samme med julens salmer. Jeg kommer hverken for å høre eller synge noe nytt, men for å høre og synge noe gammelt, som gjør livet mitt nytt.

Denne grunnleggende forventningen gjør at min forventning til predikanten kan settes på en enkel formel: «Still deg ikke i veien for teksten!» Høres det litt stusselig ut? Det er i så fall ikke poenget. Poenget er at teksten alltid er større enn predikanten. Alltid. Derfor skal predikanten ikke aktualisere en tekst som står oss fjernt, men øse av rikdommen i en tekst som er oss nær.

Kanskje handler det ikke så mye om det som sies, som om måten det sies på, om holdningen. Predikanten har fått underet lagt i sine hender og er mottager på samme måte som menigheten. Det er den takknemlige mottageren som taler. Selv om prekenen ikke skal handle om predikantens egen takknemlighet (det er ikke den menigheten skal tro på), må den likevel skinne igjennom ordene. Talemåten må gjerne være litt høytidelig og «kunstig» for min del, bare den ikke er «kjekk». Snakk ikke til meg som om vi skulle stå på et gatehjørne.

Dermed er det selvfølgelig ikke sagt at predikanten skal løfte teksten inn i den syvende himmel. Underet i teksten er dens

jordbundethet. Arnulf Øverland har rett, når han i «Riket er ditt» lakonisk slår fast: «Et barn er født i Bethlehem / et barn er født i alle hjem». Barnet i Bethlehem deler våre kår. Det blir livet ikke himmelsk av. Livet blir jordisk. Der ligger underet.

Har jeg opplevd at presten stiller seg i veien for teksten? Ikke så ofte, heldigvis. Har jeg opplevd en dårlig julepreken? Heller ikke det alt for ofte. De prestene jeg har hørt har som regel vært godt forberedt, og vi har mange gode predikanter i Den norske kirke. Svært mange. Jeg gleder meg til prekenen julften. Men jeg har ofte ropt i mitt kanskje ikke så stille sinn: «Stopp! Stopp! Det holder!» Predikanten har kommet til poenget, og det er godt. Men i stedet for å holde fast på det, fristes predikanten til å komme med ett poeng til, og ett til. Det ene gode poenget slår det andre i hjel. Det er litt som å skyte med hagl og håpe at noe treffer noen, selv om alt ikke kan treffe alle. Jeg tror ikke særlig mye på den strategien. Julften tror jeg det er begrensningens kunst som gjelder. Det handler om konsentrasjon. Satse alt på ett kort.

Det er én liten ting i denne teksten som særlig har fascinert meg, og det er «Frykt ikke!» (v10). Før englene kommer til saken, sier de «Frykt ikke!». Det er tydelig at dette må sies først. Og slik er det flere steder i Det nye testamente, at det hellige, åpenbaringen møter oss med et «Frykt ikke!». Den enkle forklaringen må være at frykt var den mest nærliggende reaksjonen. Hva gudene, eller englene eller Den Allmektige selv vil oss, det er ikke godt å si. Det er ikke sikkert de vil oss vel. Det er all grunn til å være redd.

Men slik er det altså ikke når Den Allmektige kommer til oss som et barn. Derfor ligger kjernen i det kristne guds bilde og guds bildets historiske forvandling gjennom kristendommen, innbakt i de to ordene «Frykt ikke!». Men dermed er det også nærliggende å tenke at da gjelder de vel heller ikke oss, vi som allerede er kristne og tror på barnet i krybben?

De fleste møter «det hellige», åpenbaringen, gjennom kristendommens representanter, gjennom de som forvalter,

eller mener at de har rett til å forvalte, Guds åpenbaring og ord. Er det slik at de som i dag møter disse forvalterne, møter forvaltere ikke har grunn til å frykte? Eller er det mange mennesker, mange grupper i vårt land og vår verden, som har grunn til å frykte, når kristendommens representanter tar ordet? Homofile, samboere, kvinner som vil ta abort – det er nok av eksempler. Sprer kirken frykt, eller forkynner den en stor glede (v.10)?

*Svein Aage Christoffersen
Professor emeritus i systematisk teologi, TF, UiO
s.a.christoffersen@teologi.uio.no*

Josef og farskapet

Julenatt / Ottesang

søndag 24. desember / mandag 25. desember 2017

Mika 5,1–4a Fredsfyrsten fra Betlehem

1 Joh 1,1–4 Livets ord

Matt 1,18–25 Josef og Jesu fødsel

Det er litt underlig, dette med Josef. For han hører jo med i julefortellingen. Han er alltid til stede i julekrybben. Og han er også med på bildene, selv om han ofte plasseres i utkanten. Litt ettertenksomt sitter han der og grunner for seg selv. Men han har alltid rollen som en ubetydelig og dypest sett overflødig bifigur.

Slik er det ikke i Matteusevangeliet. For der handler det om Josef, bare Josef i grunnen. Evangeliet innledes med hans lange og meget ærverdige åttetavle: Han kan føre sine aner helt tilbake til Abraham, og den går via alle storhendingene i jødefolkets historie. Det er utvilsomt veldig viktig å understreke at Josef er ingen hvem som helst. Han er av høy byrd, og en har store forventninger til ham.

Det er denne Josef som skal ekte Maria. Men så blir Maria gravid før ekteskapet er inngått. Josef vil ikke påta seg farskapet, men han gjør det nå til slutt likevel, og Josef og Maria lever videre sammen som gode ektefolk med barnet sitt. For omgivelsene står dette fram som et helt ordinært ekteskap, selv om det sikkert er noen som har hatt kjennskap til de litt kronglete omstendighetene omkring oppstarten. Vi vet lite

om hvorledes dette ble opplevd den gang. Her hjemme løfter en knapt på øyenbrynene lenger når en hører slikt, i motsetning til tidligere.

Dette kunne vi kalle for den offisielle versjonen om Jesu fødsel. Men så er det nesten som det føyes til et lite kammerspill som er veldig privat, og som går inn i det som fant sted bak kulissene. Siden Josef ikke vedstår seg farskapet, er han rede til å bryte forbindelsen. Vi får ikke noe innblikk i ordskiftene som fortellingen forutsetter mellom ham og Maria, men det er ikke vanskelig å ane hvorledes stemningen har vært. Fortellingen utmerker seg ved å være særdeles ordknapp. Maria bedyrer verken sin uskyld eller innrømmer noe sidesprang. Hun, som sitter inne med fasiten, er bare taus. Det betyr: Det legges lokk på hva som egentlig fant sted.

Derimot får vi vite litt om hva som foregår inne i Josefs hode. Den ille plagede Josef, som står der med en kommende brud som han tror har vært utro mot ham, han har midt oppi alle uklarhetene en drøm. Når han våkner etter drømmen, fortoner situasjonen seg som langt mer avklaret for hans del: Han har latt seg overbevise om at «barnet er av Den hellige ånd». Hva det innebærer at et hellig pust har kommet over barnet, får vi ikke vite. Men vi skjønner at drømmen har til hensikt å få Josef til å slå seg til ro med tingenes tilstand.

Vi kunne komme til å si at Josef var både godtroende og naiv. Forklaringen ville under ingen omstendigheter være mulig å bringe til torgs, dersom Josef ville brukt den som begrunnelse for å vrake sin Maria. Hvis Josef hadde prøvd, ville han antagelig bli ledd ut; ingen ville trodd på ham. Så drømmen må mer være til innvortes bruk.

Men hvorfor i all verden er dette kammerspillet der overhodet? Vedkommer det andre enn Josef og Maria hvorledes de kom gjennom den førekteskapelige krisen sin? Og undergraver i grunnen ikke bare drømmen den

offentlige versjonen med den fine ættetavlen? Hva er vitsen med ættetavlen hvis Josef ikke er faren?

Alt dette har de visst, de som har skrevet dette. De har visst at de lanserer en umulig fortelling som ikke går opp. Som har private innslag som bare forstyrrer.

Fortellingen er og blir umulig om vi bare leser den sånn som jeg nå har gjort. Poenget er bare at den er ikke laget for en slik lesning. Her skal ikke nødvendigvis alt gå opp. Snarere er hensikten å presentere to ulike perspektiv på det samme hendelsesforløpet. På den ene siden kan alt sees utenfra. Men der finnes også en annen side, en annen fortelling som stikker dypere; som har til hensikt å gripe fatt i kjernen i det som fant sted.

Dette kan høres kryptisk ut. Men jeg tror ikke det er så fremmed for oss som vi umiddelbart tenker. For om vi ser oss omkring med en viss ettertenksomhet, da finnes det, om ikke paralleller akkurat, så i alle fall hendelsesforløp som likner på det vi er opptatt av. Og som kan hjelpe oss med å oppfatte det vi leser på en sakssvarende måte.

I år er det åtti år siden tyskerne bombet Guernica. Det skal være det første bombetoktet som noensinne er blitt utført. Og det rammet en liten baskisk by som ble etterlatt mer eller mindre i ruiner. Denne hendelsen har en ytre side som kan dokumenteres med fotografier før og etter bombetoktet. Her finnes altså et ytre handlingsforløp som vi alle kan forholde oss til. Men vi kan også spørre: Hva var det som skjedde i hvert enkelt hjem som ble bombet, der i Guernica den 26.april 1937?

Hva som foregikk i hodene til de menneskene som bodde der da flyene som sigende inn over dem og de så bombene som ble sluppet, og de bare hadde noen sekunder på seg før helvete slapp løs, det vet vi ikke. Og vi vil aldri få vite det.

Likevel mener vi at vi vet noe, for vi har bevart et blikk på det hele, et indre blikk. Det har Picasso laget. Det gjengir hans tolkning av det som fant sted. Og det er det vi husker; det er det vi sitter igjen med når vi hører ordet Guernica. Ikke de noen hundretalls sivile som døde.

Det kan virke som om jeg prøver å bortforklare jomfrufødselen. Men det er ikke det jeg vil. Jeg vil snarere prøve å gripe tak i den ved å interessere meg for selve fortellingsstrategien. Og så vil jeg si at den er nå ikke fullt så fremmed for oss som vi først trodde. Det er faktisk veldig nærliggende å benytte seg av ulike tilnærminger når en skal prøve å komme til rette med uvante og ugreie hendelser. Picasso gjør det samme i sin tolkning av Guernica. Han maler verken bomberregn eller ruiner. Derimot forteller han om mennesker som retter et grufullt skrik mot Gud når bombene faller i hodet på dem. Også i Guernica er der en Gud som ingen kunne se da bombene falt.

Det som Picasso forteller, er også på andre måter utfordrende. Det var neppe en vrinskende hest som sto i sentrum av begivenhetene. Men Picasso måtte ha ham med i bildet sitt for å formidle gruen på en mest mulig troverdig måte. Det er kanskje hesten som aller tydeligst får oss til å fatte hvorledes det må ha vært å oppleve alt dette. Selv om vi ikke vet om han var der.

Omtrent slik tror jeg fortellingen om Jesu fødsel skal leses. I denne fødselsfortellingen har Gud en finger med i spillet. For å formidle dette, putter fortelleren en liten ekstrasnutt, som kretser omkring en drøm, inn i den store fortellingen. Drømmen gir oss en tolkning av hvorledes uregelmessigheten omkring Jesu fødsel kan oppfattes. Det gir seg ikke ut for å være noe annet enn en drøm, altså en tolkning som hører hjemme på det ubevisste, individuelle nivået. Men fortelleren hevder at Josef kunne slå seg til tåls med den forståelsen drømmen ga ham. Når Josef kunne akseptere en slik forståelse, da kan vel dere som leser gjøre det samme, sier evangelisten. Med dette som

utgangspunkt føyes så de to fortellingene om Jesu fødsel inn i hverandre, og til sammen utgjør de fortellingen om Jesu fødsel.

Fortellingen om tyskernes bombetokt og Picassos bilde utgjør fortellingen om Guernica. På samme måte utgjør den offisielle og den private fortellingen om Jesu fødsel en helhetlig fortelling. I fortellingen er de like sanne begge to, om enn på hver sin måte. Eller snarere: Til sammen blir de sannere enn hver enkelt av dem vil vært hver for seg.

Geir Hellemo

Professor emeritus i kirkehistorie og liturgikk, TF, UiO og tidligere rektor ved PTS

geir.hellemo@teologi.uio.no

Første juledag

mandag 25. desember 2017

Første lesning: Salomos ordtak 8,1-2.22-31

Andre lesing: Hebr 1,1-6

Preiketekst: Joh 1,1-14

Exordium

Det er fint å starte med exordium på førstedagane før alle reiser seg og syng høgtidsverset og evangelieteksten blir lest. Høgtidsverset treng ikkje vere nr. 41, som er foreslått. Det er fint å kunne variere litt og heller ta eit første vers frå ein av dei mange andre fine julesalmane. I Store norske leksikon står det at exordium er det første punktet i den klassiske retoriske disposisjonen. Quintilian skriver (*Institutio oratoria* 4.1.5): «Innledningen har utelukkende som mål å forberede tilhøreren slik at han blir mer innstilt på å lytte til talens øvrige deler. De fleste håndbøker er enige om at dette skjer først og fremst på tre måter: ved at vi gjør ham velvillig, oppmerksam og mottakelig, ikke fordi det ikke er nødvendig å gi akt på dette gjennom hele talen, men fordi det er særlig nødvendig i innledningen, for det er da vi får adgang til dommerens sinn, slik at vi kan gå videre.» Det blir foreslått at ein leggje inn ei fortelling, eit slåande bilde, eller noko anna som set tonen for preika. Kanskje det er her ein kan gjøre tilhøyrarane merksame på lyset i den lokale kyrkja og den verknaden det har?

Teksten frå Joh. 1, 1-14

Eg kjem til å koncentrere meg om lyset.

Det er ingen tvil om at lyset spelar ei sentral rolle i Johannesprologen. Men det er ikkje unikt. I heile den kristne

tradisjonen har lyset hatt ei vesentleg betydning, sidan lyset har blitt knytt til et gudsnaevær i verda. I *Rembrandt* si framstilling av julenatta kjem alt lyset frå barnet. Det skin på Maria og Josef og dei andre i stallen. Og i fortellinga frå Betlehemsmarkene hører vi at Herrens herlegdom lyste kringom gjeterane på marka.

Kva er det ved lyset som kan gi oss innsikt i Guds veremåte og vesen? Eg trur vi må gå til mørket for å forstå kva lyset betyr. Og i den mørke tida rundt jul er det ikkje så vanskeleg å forstå kor avhengige vi er av lys. Eg kan kjenne meg heilt utlada på denne tida av året.

Nyare forsking blir stadig meir opptatt av nettopp dette. Ein har begynt å ane at menneskets behov for dagslys ligg djupt både i kropp og sinn. Det viser seg at mangel på dagslys, eller varige forstyrningar i døgnets rytme kan skade oss meir enn vi tidlegare har trudd. Vi lever nemleg ikkje berre *av*, men også *med* lyset. Men om denne innsikta har vore gløymt i det moderne samfunnet, så er ho tatt vare på i den kristne tradisjonen. Det gjeld ikkje berre i tekstar og salmar om lys, men også i kunsten og arkitekturen. Det er som om lyset hele tida blir henta inn for å lade oss opp.

For lyset kan gje *nytt* liv, og dette blir synleggjort i kyrkjearkitektur og utsmykking slik at materiale som ser heilt daude ut, plutselig blir levende når dagslyset faller på dem. Lyset *forvandler* ting. Nokre gonger kan det til og med sjå ut som om materiala har fått eit indre lys. Og lyset er *ei gave*. Det kjem til oss, smyg seg inn gjennom et vindauge og lyser opp - utan at vi kan gjere noko frå eller til. Vi kan berre ta imot det. Lyset er også knytt til *glede*. I jula hører vi om korleis den glade bodskapen om Jesu fødsel er knytt til ein herlegdom som lyser for menneske. Og så gir lyset *håp*. Men ikkje berre det, lyset gir oppmuntring. Ein liten strime av sol kan vere nok til å redde dagen for mange no på vinteren, for det minner om sommaren som skal komme. Og i den kristne tradisjonen har soloppgangen i øst vore det fremste teiknet på livets siger over døden, og lysets siger over mørket.

Hos Johannes spelar dualismen mellom lys og mørke ei viktig rolle. Bultmann skriv at det johanneiske kosmos, det vil seie menneska si verd, er mørk. Ho er ikkje mørk på den måten at det liksom har komme ein skugge over verda, nei, mørket er menneskeverdas essens. Det er i mørket verda trives, det i mørket ho finn ro. Men i dette djupe mørket famlar menneska i blinde. Dei kan verken sjå eller kjenne seg sjølve, og heller ikkje orientere seg i verda.

Kva betyr det då at «... Det sanne lyset, som lyser for kvart menneske, kom no til verda»? Det som er heilt sikkert er at lyset kjem med noko som er sunt og godt inn i mørket, noko som gjer at mennesket kan orientere seg i livet, noko som gjer at vi blir i stand til å sjå og forstå oss sjølve. Det er ikkje så rart at avklaring, oppklaring, sjølvinniskt, at det å forstå, blir omtalt som «å sjå lyset», eller vi kan seie at det «gjekk eit lys opp for» nokon.

Det fine med det lyset Johannes skildrar, er at det ikkje er framand. Rett nok kjenner ikkje menneska det igjen, for menneske har ein tendens til å lukke seg inne i seg sjølv og lukke lyset frå Gud ute.

Men Guds lys har vore i mørket frå skapingas første dag, då Gud sa: Bli lys!

Saman med lyset følger sanninga. Ikkje den rasjonelle, men sanninga forstått som det riket som Jesus kjem med og lar oss erfare. Det er eit nærvær fullt av nåde.

Eg synes alltid det er vanskeleg å omsetje ‘nåde’ til et forståeleg språk. Det er ikkje utenkleleg at lyset kan komme meg til hjelp. For i mi kyrkje er det gullmosaikkar bak alteret. Om kvelden, når resten av lyset i kyrkja er slått av, opner vi opp slik at det berre er glasdørene igjen ut mot gata. Alle som hastar forbi ute i Bygdøy allé, kan sjå lyset frå alterpartiet, der det også står i gullskrift: *Jeg vil give eder hvile*. Det må være nåde. Den sigrande Kristus i alterbildet kjem menneska i møte, heilt utan etterhald, med opne armar. Utan dagslys er det så vidt han kan skimtast, men når sola

kjem for fullt i april, då da stråler han, og den som sit i benkane kan kjenne og sjå korleis alt livnar opp i stråleglansen, også den soloppgangen som Kristus kjem skridande ut av. Det livgjevande lyset i glasmaleriet over alteret spelar saman med nådeorda som kvar gudsteneste vert innleia med. Nåde i ord og nåde i lys.

Den stemninga som lyset kan skape, den gjer det mogleg å forstå Jesu nærvær med den sansande kroppen som er til stades akkurat 'her' i kyrkja vår. For den 'herlegdomen' (δόξα) som Johannes snakkar om, full av nåde og sanning, må det være mogleg å kjenne på kroppen. Og det er dette arkitektar og kunstnarar kan hjelpe til med, dei kan gjere oss opne for eit nærvær som sprengjer grensene for det orda kan få sagt.

Geir Hellemo skriv om dette i boka *Mine tre liv*. Han er opptatt av den trøysta og oppmuntringa som lyset kan gje. Bakgrunnen for dette, er at han har blitt ramma av ein alvorleg sjukdom. Han lurer på om det hjelper å tenkje på dette lyset for ein som veit at resten av livet blir eit liv med ein sjukdom som sakte men sikkert bryt ned kroppen. Hos Lukas finner han at lyset kan bety både oppmuntring og trøyst. For Hellemo er det lettare å forhalda seg til oppmuntringa enn til trøysta. «Oppmuntringen stikker nemlig hull på den bunnløse fortvilelsen. Det er det jeg er ute etter.»

Andre har kanskje erfart ei blanding av oppmuntring og trøyst, eller noko ein ikkje heilt har ord for. I nokre situasjonar i livet blir lyset så overraskande viktig.

Mor mi døydde i fjar haust. Ho var rasjonell. Men på eit punkt var ho heilt irrasjonell. Ho insisterte på at det alltid kom sol på laurdag, om det så berre var ein liten glimt. Kvar laurdag venta ho på at sola skulle komme, og når ho kom, strålte også mor; No ser de, der kom laurdagssola! Ho døydde på ein laurdag. Denne dagen skein sola frå skyfri himmel, frå vi sto opp til vi la oss. Ved soloppgang kalla mor oss barna og far til seg for å ta avskjed, takke for alt og velsigne oss og alle rundt seg. Ved solnedgang sang vi 'Nå lukker seg mitt øye' og bad Fadervår. Så sovna ho inn, og eg tenkte: No ventar ho på ein ny soloppgang.

Det er ikkje rasjonelt, men det blei ei trøyst for meg at sola skein akkurat denne laurdagen. Den som vil preike om lyset på første juledag, kan ause frå ei kjelde av menneskelege erfaringar med lys, anten det er frå kyrkjerommet, frå andre rom eller i naturen. Og julesalmane fortel oss at dette ikkje er noko nytt. Dei handlar om lys dei også.

Salmeforslag: 49, 40, 50, 54, 77, 48, 29

*Margunn Sandal
Sokneprest ph.d. Frogner menighet, Oslo
ms952@kirken.no*

Andre juledag

tirsdag 26. desember 2017

Salme 86,11–17 Gi meg et udelt hjerte

Apg 6,8–15 Stefanus for Rådet

Matt 10,16–22 Som sauер blant ulver

Og så er julefreden over, og vi er tilbake i de harde realitetene verden. Overgangen er brå, og det er meg bekjent ingen entusiastisk kamp prestekollegaer imellom om å få preke 2. juledag. Nå viser det seg at det tilhengerne av barnet i krybbben har i vente, er forfølgelse, arrestasjoner, pisking, forräderi og død. Skjønt, vi her i Norge er forskånet for det. Vi lever i en retts- og velferdsstat, og pisking er for lengst avskaffet som straffemetode. I moralfilosofien kalles det for moralsk hell. Vi er så heldige at vi slipper å velge mellom frafall og pisking, mellom feighet og rettferdighet. Om vi hadde mestret den utfordringen, er det ingen som vet. Men mange kristne er slett ikke så heldige som oss. I andre land og andre deler av verden blir kristne fremdeles forfulgt, pisket og drept bare fordi de er kristne. 2. juledag kan godt brukes til å minne menigheten om det, og understreke solidariteten med alle dem som også i dag blir forfulgt for Jesu navns skyld. Men når det er sagt, vil jeg i det følgende likevel anlegge en litt annen synsvinkel.

Selv om overgangen fra de første juledagenes fest til 2. juledags forfølgelser er brå, er den ikke helt uformidlet. Forfølgelsene ligger på lur allerede i teksten for 1. juledag, i Johannesevangeliet prolog: «verden kjente ham ikke», og «hans egne tok ikke imot ham» (Joh 1, 10–11). Det lover ikke godt. Heller ikke juleevangeliet er uten dette mørke bakteppet. Herodes sto Jesus etter livet fra

første stund, skal vi tro Matteus, og den lille familien måtte flykte til Egypt for å redde livet. Teksten for 2. juledag etter Første rekke, gjør dette enda tydeligere, for så vidt som den handler om barnemordet i Jerusalem, eller «massakren av de uskyldige», som den også kalles (Mat 2,16-23). Disse uskyldige barna er kirkens første martyrer. Refleksjoner over den teksten tilhører imidlertid en annen tekstrekk. Nå er poenget bare å understreke at utfordringen ikke først og fremst er å finne det mørke bakteppets alvor også i de første juledagenes festlige glede, men å ta julefestens glede med inn i 2. juledags alvor.

Jeg har i forbindelse med Juleevangeliet sitert det første verset i Arnulf Øverlands dikt «Riket er ditt» (1934). Øverland fikk nok etter hvert et mer nyansert syn på Jesus og på kristendommen, men nå holder vi oss til «Riket er ditt» og leser første og andre vers i sammenheng: «Et barn er født i Betlehem, og barn er det født i alle hjem / Og mange av dem har funnet fred, på et rettersted». Her markeres det allmenne i Jesus lidelse og død. Han endte sitt liv på et rettersted, som så mange før ham og etter ham har gjort. Det er ikke noe spesielt ved det. Jesus døde på samme måte som utallige andre. Og kristne er slett ikke alene om å bli pisket og forfulgt, det er det mange som er blitt og mange som blir. Dette er kristne – Jesus inkludert – og ikke-kristne felles om. Så langt har Øverland rett.

Det utelukker imidlertid ikke at det kan være forskjell på forfølgelse og forfølgelse. Alle blir ikke forfulgt av samme grunn. Og slik er dagens tekst også ofte blitt brukt, til å markere forskjellen på det spesifikt kristne martyrium på den ene siden, og lidelse og forfølgelse i sin alminnelighet på den andre siden. Den kristne skal ikke bare lide sånn i sin alminnelighet, men lide for Jesu navns skyld. Det teksten handler om, er ikke forfølgelse i sin alminnelighet, men forfølgelse for Jesu navns skyld. Det er ubestridelig. Likevel er saken ikke fullt så enkel. For hvem var nå denne Jesus?

Jesus var en mann som priste salig de fattige i ånden, de sorgende, de ydmyke, de som hungrer og tørster etter

rettferdighet, de som blir forfulgt for rettferdighets skyld (Mat 5, 1-12). Den som blir forfulgt for Jesu navns skyld, blir altså forfulgt på grunn av en mann som talte de maktesløse, de utstøtte og de forfulgtes sak. Det står ikke et ord i Bergprekenen om at det bare er de kristne som hungrer og tørster etter rettferdighet og fred, selv om de gjør det de også. Nettopp i den hungeren og i den tørsten står de kristne sammen med mennesker over hele verden. Jesus bringer oss altså tilbake igjen til den lidelse og den forfølgelse kristne og ikke-kristne er felles om.

Dietrich Bonhoeffer understreker interessant nok nettopp dette perspektivet i en fortolkning av Mat 5,10. Denne teksten handler ifølge Bonhoeffer ikke om å bli forfulgt for Kristi navns skyld, men om å bli forfulgt for en sann, god, menneskelig saks skyld. Han skriver det i 1938, i en situasjon hvor kristne igjen blir forfulgt, hvis de motsetter seg Hitlers nyordning av Tyskland. Men de kristne er ikke alene om å bli forfulgt av denne grunn. Alle som gjør motstand mot Hitler blir forfulgt, kristne som ikke-kristne. Denne motstanden er en god og menneskelig sak, og de kristne som bare vil lide for Jesu navns skyld, og ikke for en rettferdig saks skyld, omfattes ikke av Mat 5,10. Kristus vender seg til dem som lider for en rettferdig saks skyld og tar dem inn under sin beskyttelse. Disse menneskene kan oppleve at nettopp når de lider for den rettferdige saks skyld, ender de med å påberope seg Kristus og bekjenne seg til ham, fordi det først er i dette øyeblicket, i lidelsens øyeblick, det går opp for dem at de tilhører ham, skriver Bonhoeffer.

Bonhoeffer understreker som Øverland det allmenne fellesskapet i lidelsen. Men til forskjell fra Øverland, som ikke tillegger dette fellesskapet annet enn en tragisk betydning, er Kristi fellesskap med de som lider for en rettferdig saks skyld, sett med Bonhoeffers øyne en solidaritet i Guds navn. Kristus tar de som lider og blir forfulgt inn under sin og Guds beskyttelse. Han trer inn for dem. Og her er det de første juledagenes glede kommer inn. For Øverland i «Riket er ditt» betyr dette fellesskapet ingen ting. For Johannes, og med ham Bonhoeffer, betyr fellesskapet alt, for det betyr at den ved hvem alt er blitt til (Joh 1,3), er solidarisk med alle de som lider for en rettferdig saks skyld. Uten

Juleevangeliet og Johannesprologen er dagens tekst bare tragisk og trist. Men i lys av disse tekstene rommer den også glede og håp. Noen er faktisk villige til å lide for en rettferdig saks skyld, som Jesus også gjorde, og noen er faktisk villige til å lide for Jesus navns skyld, for hans skyld som tok parti for de som hunrer og tørster etter rettferdighet, og som reiste opp de som var utstøtt og foraktet. Jesus, som ikke leste opp Guds ord for oss, men som selv var, er og blir Guds ord.

Svein Aage Christoffersen

Professor emeritus i systematisk teologi, TF, UiO

s.a.christoffersen@teologi.uio.no

Nyttårsaften

lørdag 31. desember 2017

Jer 29,10–14 Fredstanker, fremtid og håp

2 Pet 3,13–15a.17–18 Forventning

Joh 14,27 Min fred gir jeg dere

*Dette er et gjenopptrykk av tekstgjennomgangen for
nyttårsaften trykket i Nytt norsk kirkeblad nr. 7, 2014.*

Universitetet i Tromsø har et senter for fredsstudier. Senteret holder til i Nedre Lysthus midt på campus (kirken, representert ved studentprestene, holder til i Øvre Lysthus). Nedre Lysthus har en liten park, og midt i parken står det en Gandhi-byste i bronse på en sokkel. Gandhi med briller, nærmest fotografisk naturtro, vender blikket nedover og innover – som om han grubler over sokkelen han har fått. Bysten har vært i byen lenge; i flere tiår har den hatt en meget anonym tilværelse ut i granskogen bak Tromsø museum. Da fredssenteret ble åpnet i 2002, ble bysten med stor ståhei flyttet fra skogen til sin nåværende plass fremfor fredssenteret i Nedre Lysthus: Ordfører, universitetsrektor, leder for Den norske Nobelkomite og mange andre viktige personer var tilstede; til og med en ekte Gandhi-etterkommer ble skremt ut til anledningen.

Fredssenteret gjør en god jobb – det trekker til seg studenter fra hele verden og har produsert nærmere 200 masteravhandlinger som dekker et enormt spekter av fredsrelaterte tema.

På mange måter står senterets arbeid i kontrast til den beskrevne historien. Motsetningen synliggjør kontrasten i selve fredsbegrepet, og hvor forskjellig fred kan forstås. Fredssenterets fred er en lidenskapelig og intellektuell sak – den er brennende og klartenkt. Fredsfokuset får studentene til å rette blikket mot ufred – mot korruption, mot nød, undertrykkelse og noen ganger ytterste brutalitet. Nedre Lysthus og denne historien om kreativ gjenbruk av kunst, danner en lokal ramme rundt dette, som synliggjør småbyens milde, hyggelige og litt komiske Kardemomme-fred. Vi har det så fredelig her. Det gode livs fred. Og om lidt er kaffen klar.

Det er mange fasetter til fredsbegrepet. Mange spørsmål, ubehagelige spørsmål. Nærmest hvert år er fredsprisens utdeling etterfulgt av en offentlig debatt om komiteen har misforstått fredsbegrepet. Er det fred når våpnene tier? Eller er freden først kommet når rettferdighet, i alle sine økonomiske og kulturelle fasetter, er gjenopprettet? Handler fred om den menneskelige, den sosiale, verden, eller har fred en økologisk, kosmisk dimensjon som innbefatter klimaspørsmål, mangfold av arter, alt som lever?

Ordet fred har i skrivende stund vanskelige kår. I Ukrainakonflikten tøyes grensene mellom øst og vest og begge sider rasler med sablene. IS turer frem med stor kynisme og menneskeforakt; det er ingen handlingsalternativer i sikte enn å la våpnene tale og å kaste bomber på disse mennesker. Beskyttelse av vårt (fredelige) samfunn gjennom tette grenser er plutselig blitt et mer gangbart tema. Fredsretorikk står ikke særlig høyt i kurs for øyeblikket. Men det er fint å ha et fredssenter som forsker på ufred.

Gandhi-bysten vekker blikket innover. Hva om freden ikke er å finne i de ytre relasjonene? De som ikke finner det gode livs fred i en av Tromsøs mange hyggelige kafeer, trenger bare spenne på seg ski eller sette seg i en båt og forflytte seg en halv mil ut i landskapet for å legge all uro bak seg og finne freden ved et islagt vann, et bål i fjæra eller på en fjelltopp. Igjen andre søker freden i sitt eget selskap og vender øynene innover

i mindfulness, i meditasjon eller bønn. Sjelefred versus verdensfred? Fager kveldssol smiler.

Prekenteksten fra Johannesevangeliet er kort: Én motsetning står i sentrum. Johannes liker tydelige motsetninger. Her er det ‘Jesu egen fred’ som blir satt i en motsetning til den freden som verden gir. Det er ved første øyekast lett å lese slik at Fredssenterets og Nobelkomiteens fred er en verdslig sak, kanskje en tapt sak til og med, på samme mate som det gode livs fred – mens sjølefreden ikke er det. Far verden, far vel – er det dette Johannes mener? Er Jesu egen fred å finne i en eller annen form for spiritualitet utenfor verden?

En slik tolkning ville jeg oppleve som svært urettferdig – all den tid vi lever i et samfunn som skummer fløten av alle de goder verden kan gi. Blir ikke da spirituell søker etter sjølefred nærmest en slags terapi mot velstandens og overflodets ubehag – i det uutholdelig gode liv vi har? Sjølefred i Syria og sjølefred i Norge, i Vesten, er muligens ikke to sider av samme sak?

Kommentarene forteller meg at fred er et ord som ikke er særlig prominent i Johannesevangeliet. Derfor er den vanskelig å innholdsbestemme. I midlertid kan den relateres til eschatologien, til det kommende, til Guds rike. I mine øyne henger dette tett sammen med den visjonen som jeg antar driver fredssenterets arbeid, visjonen om en verden der det ikke skal være tårer eller skrik eller smerte.

Johannes som liker tydelige motsetninger, har en spesiell plass hvor Guds rikes seier blir synlig: Seieren er allerede synlig på korset, på langfredagen – ikke først i påsken. Må ikke dette tolkes dithen at Jesu egen fred først og fremst er for våre søsken i Syria, i Liberia, i Kongo og andre plasser?

En av kommentarene gjør oppmerksom på at Jesu avskjedstale er preget av en oppvekstretorikk: Jesus tiltaler disiplene som ”unger”, og omtaler dem som foreldreløse barn, som må tåle å være alene en stund, tåle at mamma og pappa ikke er der. En trøster - parakleten - og en avskjedsgave, skal lette trykket til de er blitt voksne – selv om de i grunn har lært alt de trenger.

Denne avskjedsgaven er Jesu egen fred. En trøstende gave – på veien til å bli voksen?

Utviklingspsykologien beskriver barn i småskolealderen som små nessekonger: De er i sentrum for sin egen verden, deler gjerne nok med andre for at leken ikke stopper opp, men beholder helst de beste lekene for seg selv. Dette er også en type fredslogikk. Om denne nessekongenes fredslogikk er omtrent så langt vi kommer med vår søken for fred i verden? Og om Jesu egen fred er noe som kan hjelpe oss til å bli litt mer voksne?

Bernd Krupka
førsteamanuensis i religionspedagogikk
bernd.krupka@kun.uit.no

Omtaler

Trådene i samfunnsveven

Verbum forlag

red. Nils I. Agøy, Knut Edvard Larsen
og Chr. Anton Smedshaug

Forordet til kulturministeren slår an tonen og temaet, som åpenbart ikke har noen problemer med å se forbindelsen fra reformasjonstiden og Luther, til vår tids norske samfunn, selv om, som hun sier, «(reformasjonen hadde) ... en kime til den moderne sekulære staten og det flerreligiøse samfunnet».

Akkurat dette momentet blir i noen grad tematisert av en av bidragsyterne, Fidon Mwombeki, som peker på at det kan synes som om politikerne i en lengre periode ikke har oppfattet religion, kirke og tro som en ressurs i samfunnsutviklingen, men heller som et problem som man vil prøve å avvike. Men, som han konkluderer med, dette har snudd, og interessen for religionens påvirkning på samfunnet i positiv forstand, er tilbake.

Dette poenget er det flere av bidragsyterne som er opptatt av, og flere henviser til sosiologen Robert Woodberrys forskning, som særlig har undersøkt misjonens påvirkningskraft, og som på bakgrunn av omfattende materiale kommer til at det mentalitetsskifte som reformasjonen medførte, nettopp har gitt helt sentrale impulser i utviklingen av en moderne, liberal og demokratisk stat.

Boken beveger seg frem og tilbake mellom de filosofiske og mentalitetshistoriske konsekvensene av reformasjonen, og en slags «case-studies», hvor mer detaljerte utlegninger og konsekvenser for norsk samfunnsutvikling analyseres, f.eks. innenfor skoleverk, leseferdighet, misjon og diakoni.

Noen av kapitlene er litt «modigere» når det gjelder å trekke frem sammenhenger og linjer fra reformasjonen og til vår tid. Selv om kapitlene tar for seg ganske ulike sider av samfunnsutviklingen, så er «den røde tråden» godt synlig, dvs. ideen om at det er reformasjonens og Luthers «oppdagelser» og «nylesning av Skriften» som har ført oss frem mot det samfunnet vi nyter godt av i våre dager.

Det synes også å være stor enighet blant bidragsyterne om at de reformatoriske impulsene i all overveiende grad har vært positive. Jeg kunne kanskje tenkt meg en refleksjon omkring enkelte negative konsekvenser av reformasjonens omveltninger også, f.eks. dette med at «friheten» også under den lutherske statskirke ble temmelig begrenset etterhvert som de kirkelige myndighetene fikk stor makt. Temaet berøres i de siste kapitlene i boken, men her er det mye mer å si.

Flere kapitler tar for seg luthersk misjon; både som forløper til organisasjonssamfunnet, fattigomsorg og sykeomsorg, opplæring i demokrati, og ikke minst spredning av ikke bare evangeliet, men også en rekke samfunnsordninger som hadde utviklet seg i de landene som sendte ut misjonærer, og dertil medfølgende holdninger. (F.eks. syn på kvinner, menneskeverd for alle, osv.)

Kapitlet om Hans Nielsen Hauge er veldig interessant, og burde leses nøye av både politikere og bedriftsledere i vår tid; til tross for at moderne ledelsesfilosofi er vel klar over at forskningen viser at bedrifter får bedre resultater når «økt profit» ikke er den ene og samlende, store ideen som bærer bedriften, så kan man likevel få inntrykk av at dette perspektivet ikke frontes og skyves frem i samtidige debatter om samfunnets økonomiske innretning og virkemidler.

Et spørsmål som jeg blir sittende med når jeg leser kapitlene om misjon, er: «hva med ikke-protestantiske kirkesamfunns misjonsvirksomhet?», altså en slags kontrastering. Hva er det protestantisk/luthersk misjon har, som katolsk og ortodoks ikke hadde?

Dr. Mwombeki i LVF berører det kort i sin artikkel, og viser til at f.eks. i katolsk sammenheng, så ble starten på misjonsvirksomheten preget av at den gikk hånd i hånd med «oppdagelsen» av nye land, og kolonialismen, og at den derfor ikke har klart å fremstå som et «frigjørende» prosjekt på samme måte som luthersk/protestantisk misjon. Men som han også påpeker: Det kan være lett å ha korrekte og interessante teologiske poenger og ideer når du slipper å måtte finne penger og ressurser til å ta vare på familien din.

Men det som skjer, sier Mwombeki, er at lutherske og reformerte pastorer ender opp med å «stille betingelser til nåden», i form av penger eller ytelsjer for kirkelige tjenester, for å overleve, og i så måte forråder man det lutherske prinsippet om «frihet».

Den lutherske kallsetikken, dvs. at alle yrker er verdifulle og meningsfulle i sammenhengen, like mye verdt, og en tjeneste for Gud, er en idé som flere av bidragsyterne mener er en av ideene som har fått størst betydning for utviklingen, også utviklingen av menneskeverdstenkningen.

Alt i alt fant jeg mye spennende her; boken er relativt lettlest, delt inn i korte kapitler, og kan sikkert derfor være interessant både for fagpersoner og teologer, men kanskje like gjerne for allmuen, folk flest, og ikke minst, politikere, som et svar på spørsmålet som tittelen stiller: Hva har reformasjonen betydd for Norge?

Vidar Brekke
sogneprest i Åmot i Hamar Bispedømme
vidar@brekke.dk

Sola Literatura

Girlfriend in a coma

Douglas Coupland

Høsten 1999 flyttet jeg, 22 år gammel, til Uppsala for å begynne med teologistudier. Det var de siste månedene av 1990-tallet, et tiår som, i hvert fall i Sverige, var preget av ironi og distansert engstelighet. Det var ei tid med ubegripelig ironihumor og topplister over hvem og hva som er «inne», og det pinligste i populærkulturen var mennesker som tok seg selv for høytidelig. Jeg kom til Uppsala klar for prestekall og en ny tilværelse, men mest av alt: klar for å ta del i noe som var på ordentlig. Full av idealisme som jeg var, så jeg mest fram til at det skulle hende saker som jeg kunne ta på alvor, så jeg kunne finne ut av hvordan jeg skulle bli en del av noe større og forandre verden. Dette var tida da Jubel 2000-kampanjen samlet både kristne og mange andre til opprop for gjeldsslette og fattigdomsbekjempelse, FN vedtok sine millenniumsmål, og slagord som ”En annen verden er mulig” virket fortsatt realistiske. Kort sagt: Det var før 11. september og Krigen mot terror hadde forandret verdens dagsorden.

Året før, i 1998, hadde den kanadiske forfatteren Douglas Coupland gitt ut sin femte roman, *Girlfriend in a coma*. Debutromanen *Generation X* fra 1991 ga ikke bare navn til 1990-tallets ungdomsgenerasjon. Den ble også en modell for populærlitteraturen i dette tiåret, med fokus på konsumsjonskultur og kulturelle referanser. Flere av de seinere romanene hans, som *Life after God* og *Microserfs*, blir også regnet som ikoniske beskrivelser av den amerikanske kulturen på 1990-tallet. *Microserfs*, er en komisk roman som svært

treffsikkert beskriver liva til ei gruppe ansatte i en Microsoft-liknende bedrift i Silicon Valley. *Girlfriend in a coma* har derimot mørkere drag og tar tak i spørsmål som handler om meningen med livet. Den ble skrevet i en periode da forfatteren selv var rammet av utmattelse og depresjon.

Fortellingen i *Girlfriend in a coma* viser, som flere andre bøker av Coupland, fram en dialogdrevet realisme spekket med detaljer og observasjoner fra samtid, men kombinerer denne med absurde og overnaturlige innslag. Bokas første kapittel blir fortalt av et spøkelse, og etter hvert inntreffer en rekke uforskbarlige hendelser. Hovedpersonene tilhører en vennegjeng i Vancouver. Fortellingen begynner i 1979, da alle er 17 år – og spøkelsen Jared er et tidligere medlem i gjengen, som har dødd av kreft året før. Kjæresteparet Karen og Richard har sex for første gang, men ikke lenge etterpå havner Karen i koma etter at hun først har fortalt om hvilke mørke visjoner hun har hatt om framtida. Det viser seg at hun er gravid, og dattera, Megan, blir født mens mora fortsatt er i koma. Åra går, men Richard blir ved Karens side mens han venter på at hun skal våkne. I mellomtida vokser Megan opp hos Karens foreldre. Resten av vennene i gjengen prøver på forskjellige måter å finne seg själ: De doper seg, reiser jorda rundt og gjør karriere, men ingen av dem viser seg å ha noen særlig framgang når det gjelder å finne lykken eller å bli tilfreds. På midten av 1990-tallet kommer imidlertid alle tilbake til Vancouver, der de begynner å jobbe sammen i filmindustrien, hver med sin dose av avhengighet og uforløste drømmer. Så, en dag fylt av illevarslende tegn, skjer det som Richard har ventet på: Karen våkner. Etter 17 år i koma vender hun tilbake og ser på samtidia med en 17-årings blikk, med et historiens blikk. Det hun ser og opplever i samfunnet mot slutten av 1990-tallet, er ikke særlig positivt. Først og fremst ser hun at vennene hennes savner mening og lykke, og framtida ser fortsatt mørk ut. Jeg skal ikke avsløre hele handlingen – for romanen er fortsatt vel verdt å lese – men det viser seg at Karen på mange måter får rett, og hennes egen erfaring med vennene kommer til å spille en avgjørende rolle i hvordan verden vil utvikle seg.

Et viktig tema i fortellingen er nettopp det dystopiske bildet Karen får av samtida idet hun våkner opp. Tida og samfunnet blir beskrevet som overfladisk, folk er opptatt av uviktige ting, men ingen har tid eller evner til å være til stede nok til å bry seg om sånt som virkelig spiller noen rolle. Karen legger raskt merke til hvordan de lever:

«What has happened to the world? What has happened to the people in her world? She's been awake just a little bit of time, but much is apparent. /.../ the others think she is too out of it – too clued out of the modern world – but Karen sees all. She remembers the innocent pointless aims of their youths (*Hawaii! Ski bum at Whistler!*) and sees that they were never acted upon. But at the same time, larger aims were never defined. Her friends have become who they've become by default. Their dreams are forgotten, or were never formulated to begin with» (s 136-137).

I Karens øyne er verden og vennene hennes meningsløse, de har hatt alle muligheter men klarer ikke engang å drømme. De har ikke tatt noen ordentlige valg og i stedet har de bare endt opp et sted, ikke særlig lykkelige og uten mål i livet. De har med et bibelsk uttrykk sløst bort talentene sine, og de er ikke alene. De ser ut til å være de mest typiske for si tid og sitt samfunn. De prøver å gjøre inntrykk på henne med alt som er nytt i verden – teknikk, forskjellige typer mat fra hele verden, alt som de oppfatter som moderne. Men Karen er mer opptatt av menneskene.

Mot slutten av boka beskriver Karen det som at verden har utviklet seg, men menneskene har nesten gått bakover, eller i hvert fall ikke blitt bedre! I en samtale med spøkelset Jared forteller hun om hva hun tenkte da hun våknet:

«I remember when I first woke up how people kept trying to impress me with how *efficient* the world had become. What a weird thing to brag about, eh? Efficiency. I mean, what's the point of being efficient if you're only leading an efficiently blank life?» (s. 216-217).

Fortellingen slutter ikke i dette mørket. Vennene klarer til slutt å forlate den effektive tomheten og finne veien til nye oppgaver og valg, og opplever nærmest at de får et kall til å forandre verden. De gir slipp på følelsen av at ting bare skjer, og begynner i stedet å ta ansvar og finne mening gjennom de valga de gjør. Sentralt i dette står det å søke sannheten.

Selv leste jeg *Girlfriend in a coma* da den kom ut i svensk pocket-utgave i 2001. Det var samme sommer som jeg hadde min første praksisperiode som prestestudent, og min idealisme og lengsel etter å finne noe som var på ordentlig, var på ingen måte forsvunnet, tvert imot. I en liten industriby i det sekulariserte Mälardalen satt jeg i et lite menighetshus og forberedte andakter om dagen, mens jeg leste Coupland om kvelden. Fortellingen om de distanserte kanadierne som også ville forandre alt, gjorde veldig inntrykk på meg.

Jeg kjente meg igjen i lengselen etter forandring og mening, men også i hvor enkelt det kan være å bli så distrahert av alt overfladisk og enkelt, av sånt som er rett for øynene på en, at langsiktige mål og viljen til å skape forskjell i det store lett blir glemt. Det var ærlig talt også herlig å lese ei bok som føltes så kul og aktuell, og som var så full av all slags populærkulturelle referanser samtidig som den tok ett oppgjør med det overfladiske, og ikke fastnet i sine egne referanser. For meg ble boka et kall til tjeneste i verden, et kall til å søke sannhet og rettferdighet.

For det var først og fremst dette jeg leste inn i fortellingen. Som ung teologistudent kjente jeg også en annen fristelse som lå på lur: nemlig det å stenge verden ute og bare fokusere på internteologiske detaljspørsmål. Jeg var, den gang som nå, så interessert i det teoretiske og filosofiske at jeg lot meg overvinne og kunne gå helt opp i bøkene. Da glemte jeg fort hvorfor jeg først var blitt kalt til å bli prest.

Å lese *Girlfriend in a coma* ble for meg en påminnelse om at kallet alltid retter seg mot menneskene og verden, og ikke mot det som virker mest greit og enkelt for meg selv. Det trenger

heller ikke rette seg mot det som virker som det frommeste eller fineste. Guds kall kan komme til oss på mange måter, også gjennom populærkulturen og det som ikke blir vurdert som «fint». Og i romanens substans, i fortellingen, ble jeg påmint om at tjenesten for verden og andre mennesker kan skje i mange former, noen ganger også i sammenhenger som ikke virker selvfølgelige for ei som har levd hele livet sitt i kirken. Jeg ble også påmint om at det finnes ting som er sant og rett, alt er ikke relativt eller mulig å ironisere over.

Ikke lenge etter dette engasjerte jeg meg i studentpolitikken og en periode også i kommunepolitikk. Det var det mange grunner til, men en viktig del av det var at jeg fikk den samme opplevelsen av at tjenesten for verden ikke trengte å skje bare i kirken, kanskje den til og med burde skje på andre steder. Etter som åra er gått, er engasjementet kanskje ikke like brennhett hos meg, men det å utfordre meg selv til å finne uventede plasser og måter å arbeide for Guds rike på, er fortsatt en stor del av identiteten min som prest og som kristen.

Etter teologistudiene har jeg fordypet meg faglig i religionssosiologi og særlig fokusert på medier og populærkultur. I hovedfagsoppgaven skrev jeg om nettopp denne romanen, og hvordan bildet den gir av identitet og meningsskapning, kan forstås ut fra forskjellige sosiologiske teorier om individualisme i det sein/postmoderne samfunnet. Gjennom teoretiske studier har jeg lært og utforsket mer av de samfunnsfenomena Coupland beskriver, men jeg syns fortsatt hans skjønnlitterære skildring av det seinmoderne menneskets frustrasjoner, eksistensielle tomhet og selvpoptatthet holder seg godt, nesten 20 år seinere. Fortellingen om Karen, Richard og de andres søker etter noe som er på ordentlig, slår hardere enn Zygmunt Baumans populære bøker om samme emne.

Budskapet jeg tok med meg fra *Girlfriend in a coma* den gangen, tar jeg fortsatt med meg. Det handler om veien ut av passivitet og meningsløshet til handling og mening – og om at disse to henger sammen. Veien til det som virkelig gir mening og dybde i livet, er å se bortenfor seg selv. Veien der man søker etter det som er

godt, sant og rett, er en vei som fører en til andre. Det betyr selvfølgelig ikke at det er kun handling som teller, eller at tro og nåde er satt til side. Men jeg tror at tjeneste er en nåde, muligheten til å kunne rette blikket bort fra seg selv er en gave. Å miste seg selv, eller i hvert fall opptattheten av seg selv, er en forutsetning for kjærlighet.

Når jeg nå tok opp boka igjen for å skrive denne teksten, leste jeg i den for første gang på lenge. Trass i tida som er gått, og livet mitt som er blitt så annerledes, kjenner jeg straks igjen mer enn fortellingen i boka. Mellom radene kjente jeg også igjen den ivrige og brennende Marta, fylt av lengsel etter å gjøre ting på ordentlig. Millenniumsskiftets optimisme er for lengst forsvunnet fra den politiske dagsorden, og kynismen virker heftigere nå i ei tid da det ikke bare er sådd tvil om sannheten, men da godhet kan bli brukt som ironisk skjellsord og latterliggjøres. Samtida vår er annerledes, men kallet til og lengselen etter å forandre verden og la meg selv forandre, er som før: Å søke etter det som er godt, sant og rett, og å gjøre det for andre.

*Marta Axner Ims
dr.theol. i religionssosiologi
menighetsprest i Sentrum og St. Hanshaugen sokn, Oslo
marta.axner@gmail.com*

Fotografer: Steinar Ims / Nore Ims